

Verkennend onderzoek naar de lexicale status, vorming en werking van gesproken componenten in Vlaamse Gebarentaal.

Onderzoeksrapport 2023

Margot Janssens
Tamie Wuytjens

Onderzoeksdoelen

Beschrijvend onderzoek van welke gesproken component(en) bij een lexicaal gebaar voorkomt/voorkomen. Er wordt voor een beperkte gebarensset (20 gebaren) beschreven welke gesproken component(en) daarbij hoort/horen. Er wordt daarnaast berekend hoeveel keer elke afzonderlijke gesproken component bij het lexicale gebaar voorkomt. Zo kan er niet alleen worden vastgesteld wat de standaard gesproken component is van het lexicale gebaar, maar kan er ook worden nagegaan bij welke lexicale gebaren sprake is van een vaste gesproken component en bij welke sprake is van variatie. Die variatie kan worden gedocumenteerd en gerelateerd aan de vormen en functies die gesproken componenten in Vlaamse Gebarentaal (VGT) kunnen hebben (zie vergelijkend onderzoeksdoel).

Evaluerend onderzoek op basis van de beschrijvingen en berekeningen van gesproken component(en) per lexicaal gebaar. Per lexicaal gebaar kan dan worden vastgesteld wat de standaard gesproken component is, d.w.z. welke gesproken component het meest voorkomt. Dat helpt ons bij de vraag met welke gesproken component het gebaar moet worden opgenomen. Bovendien kan op basis van de berekeningen worden nagegaan of een gebaar steeds met de standaard gesproken component, wat in dat geval als vaste gesproken component kan worden beschouwd, of met meerdere gesproken componenten, d.w.z. varianten van de standaard gesproken component, gecombineerd wordt. Door de resultaten van de afzonderlijke gebaren samen te nemen, kan er eveneens voorzichtig iets worden gezegd over de algemene lexicale status van gesproken componenten in VGT, wat ons dan weer stof tot nadenken geeft over hoe en op welk niveau gesproken componenten in het woordenboek moeten worden beschreven.

Vergelijkend onderzoek naar hoe gesproken componenten in de Vlaamse Gebarentaal worden gevormd en naar welke functies gesproken componenten in VGT hebben. Op die manier verwerven we inzicht in de vorm en functies van gesproken componenten in VGT.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
2. Literatuurstudie	7
2.1 Gesproken componenten	7
2.2 Vormen van gesproken componenten	7
2.2.1 Verbuiging	8
2.2.2 Reduplicatie	8
2.2.3 Reductie	8
2.2.4 Verlenging	9
2.2.5 Spreiding	9
2.3 Functies van gesproken componenten	10
2.3.1 Lexicale functies	11
2.3.2 Grammaticale functies	11
2.3.3 Prosodische functies	12
2.4 Invloedsfactoren op het gebruik en de vorm van gesproken componenten	12
2.4.1 Taalkundige context	12
2.4.2 Tekstsoort	13
2.4.4 Sociolinguïstische factoren	13
2.5 Taalkundige en lexicale status van gesproken componenten	14
2.5.1 Gesproken componenten als vaste (fonologische) onderdelen van het gebarenlexicon	14
2.5.2 Gesproken componenten als gevolg van code-blending	14
2.6 Eerdere corpusgebaseerde onderzoeken	15
3. Methodologie	17
3.1 Onderzoeksvragen	17
3.2 Onderzoeksdata	17
3.3 Informanten	19
3.4 Onderzoeksmethode	19
4. Resultaten	22
4.1 Algemene resultaten	22
4.2 Variatie en lexicale status	24
4.2.1 BEGRIJPEN-A	24
4.2.2 POES-A	24
4.2.3 VROUW-A	25
4.2.4 WERKEN-B	25
4.2.5 PERSOON-A	26
4.2.6 AF-A	27
4.2.7 ZEGGEN-A	27
4.2.8 GEBAREN-B	28
4.2.9 HEBBEN-A	29
4.2.10 GOED-C	29
4.2.11 KUNNEN-NIET-A	30
4.2.12 GELD-A	31

4.2.13 NAAR-A	31
4.2.14 MAN-A	32
4.2.15 MOETEN-A	32
4.2.16 DENKEN-A	32
4.2.17 ZIEN-B	33
4.2.18 KUNNEN-A	33
4.2.19 AUTO-A	34
4.2.20 SORRY-A	34
4.2.2 Conclusie	35
4.3 Vormen	40
4.3.1 Verbuiging	40
4.3.2 Reduplicatie	40
4.3.3 Reductie	41
4.3.4 Verlenging	41
4.3.5 Spreiding	42
4.3.6 Conclusie	43
4.4 Functies	43
4.4.1 Lexicale functies	43
4.4.2 Grammaticale functies	44
4.4.3 Prosodische functies	44
4.4.4 Conclusie	45
5. Discussie	47
5.1 Methodologische discussie	47
5.2 Suggesties voor toekomstig onderzoek	47
6. Conclusie	49
7. Bibliografie	51

1. Inleiding

Het fenomeen gesproken componenten of 'mouthings' is reeds door verschillende onderzoekers en voor verschillende gebarentalen, waaronder Zweedse, Australische, Ierse, Nederlandse, Amerikaanse Gebarentaal, Britse, Zwitserduitse, Duitse en Noorse onderzocht (Mesch & Schönström, 2021; Johnston et al., 2016; Mohr, 2012; Crasborn et al., 2008; Nadolske & Rosenstock, 2007; Sutton-Spence, 2007; Boyes Braem, 2001; Hohenberger & Happ, 2001; Vogt-Svendsen, 2001). In nagenoeg al die bestudeerde gebarentalen zijn gesproken componenten teruggevonden die significant bijdragen aan de vormelijke en semantische aspecten van de respectievelijke gebarentaal. Hoewel onderzoeken aantonen dat gesproken componenten de grootste categorie vormen binnen de groep mondbeelden of 'mouth actions', is er toch nog veel twijfel en onduidelijkheid over hun exacte taalkundige en lexicale status, functie(s) en oorsprong. Dat geldt evenzeer voor gebarentalen waarbinnen gesproken componenten nog niet frequent onderzocht werden, wat onder andere voor de Vlaamse Gebarentaal (VGT) het geval is.

Tot op de dag van vandaag zijn onderzoekers er met andere woorden nog niet in geslaagd de exacte aard en functies van de verschillende soorten mondbeelden te definiëren. Wel zijn gebarentaalkundigen het erover eens dat er minstens 2 verschillende soorten mondbeelden zijn, namelijk de "orale componenten" en de "gesproken componenten" (Mohr, 2012; Bank et al., 2011; Crasborn et al., 2008; Boyes Braem & Sutton-Spence, 2001). Orale componenten of 'mouth gestures' worden gevormd binnen een gebarentaal en zijn met andere woorden niet afgeleid van de omringende gesproken taal. Net daarom worden ze als eigen aan (de fonologie van) gebarentalen beschouwd. Gesproken componenten daarentegen zijn stil gearticuleerde woorden of delen van woorden (afgeleid uit de omringende gesproken taal). Wat hun lexicale en taalkundige status betreft, is er in de gebarentaalliteratuur tamelijk wat discussie. Zo zijn er enerzijds onderzoekers die het erover eens zijn dat gesproken componenten naast handvorm, locatie, beweging en oriëntatie, als vijfde parameter beschouwd moeten worden (Steinbach, 2016; Hosemann, 2015; Ajello et al., 2001; Bergman & Wallin, 2001; Boyes Braem, 2001; Rainò, 2001; Sutton-Spence, 2001; Vogt-Svendsen, 2001), en zijn er anderzijds onderzoekers die ervan overtuigd zijn dat gesproken componenten het gevolg zijn van code-blending¹ (Perniss et al., 2020; Giustolisi et al., 2016; Johnston et al., 2016; Bank, 2014; Bank, 2011; Vinson et al., 2010; Ebbinghaus & Heßmann, 2001; Hohenberger & Happ, 2001). Hoe de linguïstische status van gesproken componenten moet worden geïnterpreteerd, blijft met andere woorden onduidelijk. Gezien de uiteenlopende visies en theorieën is het twijfelachtig of die vraag in de toekomst eenduidig kan en zal worden beantwoord.

Met dit onderzoek willen wij nagaan welke gesproken component(en) voorkomt/voorkomen bij een lexicaal gebaar en hoeveel keer die juist voorkomt/voorkomen. Zo kan er niet alleen worden vastgesteld wat de standaard gesproken component is van het lexicale gebaar, maar kan er ook worden nagegaan bij welke lexicale gebaren sprake is van een vaste gesproken component en bij welke sprake is van variatie. Door de resultaten van de afzonderlijke gebaren samen te nemen, kan er eventueel voorzichtig iets worden gezegd

---

¹ Bij code-blending worden aspecten van een gesproken taal en een gebarentaal gelijktijdig geproduceerd.

over de algemene lexicale status van gesproken componenten in VGT. Tegelijkertijd kan er op die manier worden vastgesteld bij welke lexicale gebaren gesproken componenten in welke vorm en welke mate variëren. Die variatie kan worden gedocumenteerd en gerelateerd aan de vormen en functies die gesproken componenten in VGT kunnen hebben.

Om tot die inzichten te komen werken wij enerzijds met een literatuurstudie en anderzijds met een corpusgebaseerd onderzoek. De literatuurstudie schetst in grote lijnen wat er tot nu toe al is geweten over gesproken componenten. Verder in dit rapport komt het eigenlijke onderzoek aan bod, met eerst de onderzoeksmethodologie en vervolgens de resultaten van het corpusonderzoek. Daarna volgt een discussie met betrekking tot de onderzoeksresultaten. Daarin worden de beperkingen van het onderzoek en een aantal mogelijkheden voor verder onderzoek beschreven. Ten slotte worden de meest opvallende bevindingen met betrekking tot gesproken componenten in VGT samengevat in de conclusie.

2. Literatuurstudie

2.1 Gesproken componenten

Het fenomeen gesproken componenten is reeds door verschillende onderzoekers, en voor verschillende gebarentalen onderzocht (Mesch & Schönström, 2021; Johnston et al., 2016; Mohr, 2012; Crasborn et al., 2008; Nadolske & Rosenstock, 2007; Sutton-Spence, 2007; Boyes Braem, 2001; Hohenberger & Happ, 2001; Sutton-Spence, 2001; Vogt-Svendsen, 2001; Schermer, 1990). Na de 2 baanbrekende studies over gesproken componenten in Noorse Gebarentaal (Vogt-Svendsen, 1981) en in Nederlandse Gebarentaal (Schermer, 1990), legde het boek 'The Hands Are The Head of The Mouth', geredigeerd door Boyes Braem en Sutton-Spence (2001), de basis voor verder onderzoek naar dit fenomeen. Daarin werd voor het eerst het verschil gemaakt tussen de termen 'mouthings' en 'mouth gestures'. Het boek bracht onderzoeken m.b.t. gesproken componenten naar wel 9 verschillende gebarentalen² samen (Ajello et al., 2001; Bergman & Wallin, 2001; Boyes Braem, 2001; Ebbinghaus & Heßmann, 2001; Raino, 2001; Schermer, 2001; Sutton-Spence, 2001; Vogt-Svendsen, 2001; Zeshan, 2001). Recent zijn er eveneens enkele grote corpusonderzoeken gedaan naar gesproken componenten, namelijk in Russische, Australische, Hongaarse, Nederlandse en Ierse Gebarentaal (Bauer & Kyuseva, 2022; Bauer, 2018; Johnston et al., 2016; Racz-Engelhardt, 2016; Bank, 2014; Mohr, 2014).

Gesproken componenten zijn als ontleningen uit de omringende gesproken taal ontstaan (Mohr, 2012). Boyes Braem en Sutton-Spence (2001) definieerden gesproken componenten daarom als stil gearticuleerde woorden, afkomstig uit de omringende gesproken taal. Gesproken componenten zijn alomtegenwoordig in gebarentaal (Bank, 2014). Corpusonderzoek in Duitse Gebarentaal toonde bijvoorbeeld aan dat meer dan 80% van alle uitingen minstens 1 gesproken component bevatte (Ebbinghaus & Heßmann, 2001). In de data van Australische Gebarentaal (Auslan) waren dan weer meer dan 70% van alle mondbeelden gesproken componenten (Johnston et al., 2016). Voor NGT was dat tot wel 80% (Bank, 2014).

2.2 Vormen van gesproken componenten

In de meeste gevallen hebben gesproken componenten dezelfde timing en betekenis als het gebaar waarmee ze gepaard gaan. Ze worden dus gelijktijdig geproduceerd en de betekenis van het gearticuleerde woord is dezelfde als die van het gebaar. In die gevallen wordt er gesproken van 'standard mouthings' of 'redundant mouthings', omdat de gesproken componenten gezien kunnen worden als overbodig. Wanneer vormen afwijken van de standaard gesproken component spreken we van een variant van de gesproken component of van niet-standaard gesproken component, ook wel 'mouthing variants' of 'non-redundant mouthings' genoemd. De betekenis en/of timing van de gesproken component wijkt/wijken dan af van die van het bijgevoegde gebaar. De gesproken componenten zijn in die gevallen niet overbodig en kunnen zelfs informatie toevoegen aan het gebaar (Bank, 2014; Bank et al., 2011).

---

² Britse (BSL), Finse (SVK), Duitse (DGS), Italiaanse (LIS), Noorse (NSL), Zweedse (SSL), Zwitserduitse (DSGS), Nederlandse (NGT) en Indo-Pakistaanse Gebarentaal (IPSL).

2.2.1 Verbuiging

Gesproken componenten worden meestal niet verbogen (Boyes Braem, 2001; Hohenberger & Happ, 2001). Al is het niet volkomen ongebruikelijk om gesproken componenten in verbogen vorm te zien, bijvoorbeeld bij de meervoudsvorming van zelfstandige naamwoorden of bij het vervoegen van werkwoorden (Racz-Engelhardt, 2016; Mohr, 2014). Het gebruik van verbogen gesproken componenten zou erop kunnen wijzen dat niet alleen het lexicon, maar ook de grammatica van de gesproken taal geactiveerd en gebruikt wordt tijdens het gebaren (Racz-Engelhardt, 2016).

2.2.2 Reduplicatie

Reduplicatie wordt gebruikt voor het fenomeen waarbij het mondbeeld geredupliceerd of herhaald wordt. Wanneer de beweging van een gebaar wordt herhaald, en er dus sprake is van reduplicatie van dat gebaar, wordt het mondbeeld bij dat gebaar vaak ook geredupliceerd (Bank et al., 2011).

Bij werkwoordgebaren of werkwoorden uit het vaste lexicon in VGT is er bij geredupliceerde gesproken componenten vaak sprake van synchronisatie tussen het manuele en het orale niveau. Geredupliceerde gesproken componenten komen namelijk vooral voor bij gebaren die zelf ook geredupliceerd zijn (Vande Velde, 2019). Het gebaar ZOEKEN en de gesproken component 'zoek' kunnen bijvoorbeeld allebei geredupliceerd worden om aan te tonen dat iemand intensief naar iets of iemand op zoek is.

2.2.3 Reductie

Gesproken componenten kunnen gereduceerd voorkomen. Ze articuleren dan niet het gehele woord uit de respectievelijke gesproken taal, maar slechts een deel daarvan. Wat alle gereduceerde gesproken componenten gemeen lijken te hebben, is dat ze grotendeels bestaan uit de beginletters of de eerste lettergreep/lettergrepen van het lexicale woord uit de respectievelijke gesproken taal (Boyes Braem, 2001). In hoeverre gesproken componenten gereduceerd of volledig worden gebruikt, hangt voornamelijk af van de context (Nadolske & Rosenstock, 2007; Sutton-Spence, 2001).

Een reden waarom gebaarders gesproken componenten soms reduceren, is omdat de volledige gesproken component niet bij de fonologische opbouw van het gebaar past. Een gebaarder kan een gesproken component dan reduceren zodat het aantal lettergrepen ervan overeenkomt met het aantal bewegingen van het gebaar waarbij het hoort. Bij reducties zijn het vaak de beklemtoonde lettergrepen van de gesproken component die overblijven (Bank et al., 2011).

Uit het onderzoek van Bank et al. (2011) blijkt dat er heel wat verschillende vormen van reductie mogelijk zijn. Een vorm van reductie die vaak voorkwam in hun onderzoek was de reductie waarbij de -en klank van de infinitief van een werkwoord werd weggelaten. Bij het werkwoord BEGRIJPEN werd de stam 'begrijp' bijvoorbeeld vaak gearticuleerd in plaats van de infinitief 'begrijpen'. Ook in VGT lijkt die vorm van reductie het vaakst voor te komen (Vande Velde, 2019).

2.2.4 Verlenging

Verlenging van het mondbeeld is het fenomeen waarbij het mondbeeld bij een gebaar langer wordt uitgesproken dan normaal het geval is. Schermer (2001) stelt dat een gesproken component verlengd kan worden om, net zoals bij reductie, ervoor te zorgen dat die gesproken component temporeel overeenkomt met de manuele vorm van het gebaar.

Bij verlenging van het mondbeeld bij werkwoordgebaren in VGT is er in de meeste gevallen sprake van synchronisatie tussen het manuele en het orale niveau van gebaren. Verlenging komt namelijk meestal voor bij gebaren die zelf ook verlengd zijn, d.w.z. gebaren met een verlengde beweging of gebaren waarvan het eindpunt aangehouden is. In het voorbeeld hieronder wordt het gebaar VALLEN bijvoorbeeld gemodificeerd door de beweging van het gebaar langzamer te realiseren. Daarbij wordt ook de gesproken component verlengd tot 'vvvvval', zodat die temporeel overeenkomt met de manuele vorm van het gebaar.

VALLEN ---
val -----

Daarnaast komen verlengde gesproken componenten in mindere mate voor bij gebaren waarbij er geen sprake is van synchronisatie, maar die wel op een andere manier gemodificeerd zijn. Het gaat dan om gebaren waaraan er een beweging is toegevoegd en gebaren die manueel geredupliceerd zijn (Vande Velde, 2019). Het geredupliceerde gebaar ROEPEN wordt bijvoorbeeld met de verlengde gesproken component 'roeeep' gecombineerd.

ROEPEN +++
roep -----

2.2.5 Spreiding

Zodra een gesproken component zich over meer dan 1 manueel gebaar strekt, is er sprake van spreiding of 'spreading' (Bank et al., 2011). Meestal komt dit fenomeen voor bij wijsgebaren en prosodisch eenvoudige gebaren, die in de meeste gevallen geen eigen of vaste beweging hebben (Crasborn et al., 2008; Sandler, 1999).

Onderzoek naar de spreiding van gesproken componenten gaat in op de richting, de reikwijdte, de begin- en eind-gebaren, en de functie(s) van spreiding (Bank et al., 2011; Crasborn et al., 2008). Wat de richting betreft, kan spreiding progressief of regressief zijn. Progressieve spreiding wil zeggen dat de gesproken component zich strekt over het desbetreffende en het volgende gebaar of de volgende gebaren. Met regressieve spreiding wordt bedoeld dat de gesproken component betrekking heeft op het desbetreffende gebaar en het gebaar of de gebaren ervoor. Spreiding zou afhankelijk zijn van de gebarentaal waarin het voorkomt. Zo toonden Crasborn et al. (2008) aan dat er binnen de Britse en Nederlandse Gebarentaal meestal sprake is van progressieve spreiding, terwijl spreiding binnen Zweedse Gebarentaal beide richtingen kan uitgaan.

Wat de reikwijdte betreft, kan een gesproken component zich uitstrekken over een of meerdere gebaren. Bestaand onderzoek van Bank (2014) toont aan dat, hoewel spreiding

over meerdere gebaren mogelijk is, een gesproken component meestal maar over slechts 1 extra gebaar wordt gespreid. Van de 810 gevallen van spreiding in het corpus Nederlandse Gebarentaal, wordt slechts 6% van de gesproken componenten over meerdere gebaren gespreid, terwijl 94% slechts over 1 extra gebaar wordt gespreid, aldus Bank (2014).

Los van de reikwijdte en richting van de spreiding, strekken gesproken componenten zich meestal uit over de volgende gebaren, zijnde:

- Zelfstandige naamwoorden;
- Werkwoorden;
- Bijwoorden;
- Adjectieven
- Wijsgebaren;
- Bezittelijke voornaamwoorden;
- Determinatoren;
- Classifiers;
- Palm-ups;
- Voorzetsels (Crasborn et al., 2008).

De gebaren waar de spreiding begint zijn meestal inhoudswoorden, terwijl de gebaren waar de spreiding eindigt, meestal functiewoorden zijn. Al zijn er op die algemene regel wel uitzonderingen te vinden in Zweedse en Russische Gebarentaal. Zo kan een gesproken component daar bijvoorbeeld over 2 inhoudswoorden worden gespreid, of kan de spreiding bij een functiewoord, in plaats van bij een inhoudswoord, beginnen en bij een inhoudswoord, in plaats van bij een functiewoord, eindigen (Crasborn et al., 2008; Bauer & Kyuseva, 2022).

Boyes Braem (2001) koppelt tenslotte 3 prosodische functies aan het fenomeen spreiding, namelijk zelfstandige naamwoorden morfologisch met elkaar verbinden, werkwoorden aan onderwerpen koppelen en grotere prosodische eenheden aan elkaar linken.

Wat werkwoorden in VGT betreft, komen gespreide componenten vooral voor bij de combinatie van een werkwoordgebaar en een wijsgebaar, en is de spreiding in die gevallen meestal progressief (Vande Velde, 2019). De gesproken component 'gebeur' wordt bijvoorbeeld over het gebaar GEBEUREN en het daaropvolgende wijsgebaar gespreid.

GEBEUREN WG-3
gebeur -----

2.3 Functies van gesproken componenten

Gesproken componenten spelen een belangrijke rol in het beter kunnen begrijpen van wat iemand zegt of vertelt. Daarnaast vervullen ze verschillende lexicale, grammaticale, prosodische, stilistische, discours en socio-linguïstische functies (Mohr, 2014; Boyes Braem, 2001). Hieronder wordt er dieper ingegaan op enkele van de belangrijkste functies van gesproken componenten, zijnde lexicale, grammaticale en prosodische functies.

2.3.1 Lexicale functies

Lexicale leegtes of hiaten opvullen in de respectievelijke gebarentaal

Deze vorm van gesproken componenten wordt meestal gebruikt wanneer er in de respectievelijke gebarentaal (nog) geen geconventionaliseerd gebaar is voor een bepaald concept. De gesproken componenten met deze functie komen meestal voor bij nominale concepten, d.w.z. eigennamen of concepten die niet vaak worden gebruikt in de respectievelijke Dovencultuur (Boyes Braem, 2001).

Lexicale leegtes of hiaten opvullen in iemands individuele productie

Een andere reden waarom deze gesproken componenten op die manier kunnen worden gebruikt, is om een hiaat in iemands persoonlijke lexicon op te vullen (Boyes Braem, 2001).

Homoniemen van manueel identieke gebaren desambigueren

Manueel identieke gebaren, homoniemen dus, moeten van een gesproken component voorzien worden, opdat duidelijk is wat er met welk gebaar wordt bedoeld. In Zwitserduitse Gebarentaal (DSGS) kan eenzelfde gebaar wel 3 betekenissen hebben, bijvoorbeeld 'kentekenplaat', 'ondertiteling' en 'voetbalteam' (Boyes Braem, 2001). Welke betekenis het gebaar juist heeft, is afhankelijk van welke gesproken component er gebruikt wordt (Ajello et al., 2001; Bergman & Wallin, 2001; Boyes Braem, 2001; Ebbinghaus & Heßmann, 2001; Vogt-Svendsen, 2001; Woll, 2001; Schermer, 1990). Ook in VGT zijn er verschillende voorbeelden van manueel identieke gebaren te vinden waarbij de gesproken component duidelijk maakt met welke betekenis het gebaar wordt gebruikt. Het gebaar dat zowel 'jaar' als 'zwart' kan betekenen of het gebaar dat zowel de betekenis van 'geel' als van 'juffrouw' kan hebben, zijn daar voorbeelden van.

Nieuwe lexicale items afleiden of de betekenis van een gebaar specificeren

Het kan ook gebeuren dat de gesproken component de betekenis van een manueel gebaar wil specificeren. In DSGS kan het algemene gebaar voor "Schuh" (schoen) bijvoorbeeld met de gesproken component 'Skischuh' (skischoen) worden gecombineerd om op die manier een nieuw gebaar af te leiden (van een daaraan gerelateerd gebaar) (Ajello et al., 2001; Bergman & Wallin, 2001; Boyes Braem, 2001; Ebbinghaus & Heßmann, 2001; Vogt-Svendsen, 2001; Woll, 2001; Schermer, 1990).

2.3.2 Grammaticale functies

Woordklassen aanduiden

Gesproken componenten komen vaker voor bij zelfstandige naamwoorden en morfologisch eenvoudiger gebaren dan bijvoorbeeld bij werkwoorden en morfologisch complexere gebaren, zoals classifiers (Crasborn et al., 2008; Sutton-Spence, 2001). In een studie naar woordklassen in Oostenrijkse Gebarentaal werden bij zelfstandige naamwoorden vaker gesproken componenten teruggevonden dan bij werkwoorden, respectievelijk 92% versus 52% (Hunger, 2006). In Australische Gebarentaal ging ongeveer 70% van de onderzochte zelfstandige naamwoorden gepaard met een gesproken component, terwijl dat slechts bij 13% van de werkwoorden het geval was (Johnston & Schembri, 2007). Bank et al. (2011) vonden echter geen woordklasse-specifiek patroon in hun studie naar gesproken componenten binnen Nederlandse Gebarentaal.

2.3.3 Prosodische functies

Prosodische en syntactische binding

Het spreiden van gesproken componenten, ook wel 'spreading' genoemd, blijkt een belangrijke prosodische functie te vervullen. Sommige voorbeelden van spreiding kunnen namelijk als voorbeelden van prosodische en syntactische binding worden geanalyseerd. Zo gaf Boyes Braem (2001) voorbeelden van gesproken componenten die werkwoorden met subjecten en met nominale of naamwoordelijke constituenten verbinden. Crasborn et al. (2008) gaven voorbeelden van combinaties van werkwoord-bijwoord en werkwoord-voorwerp, en van nominale samenstellingen.

2.4 Invloedsfactoren op het gebruik en de vorm van gesproken componenten

2.4.1 Taalkundige context

Woordsoort

Er is een duidelijk verschil in het gebruik van mondbeelden afhankelijk van de woordsoort van de gebaren waarbij die mondbeelden gerealiseerd worden. Gesproken componenten komen bijvoorbeeld vaker voor bij morfologisch eenvoudige(re) gebaren voor (inhouds)woorden, zoals cijfers, zelfstandige naamwoorden, voorzetsels en adjectieven dan bij morfologisch meer complexe uitingen. Voor orale componenten geldt het omgekeerde. Die komen net vaker voor bij werkwoorden, tussenwerpsels en voornaamwoorden dan bij cijfers, zelfstandige naamwoorden, voorzetsels en adjectieven (Johnston et al., 2016; Crasborn et al., 2008).

Uit onderzoek naar werkwoorden in VGT blijkt echter dat werkwoorden vaker gecombineerd worden met gesproken componenten dan met orale componenten. Al valt over het algemeen op dat mondbeelden bij werkwoorden in VGT niet heel frequent zijn. Slechts ongeveer de helft van alle werkwoorden die in het kleinschalige onderzoek voorkwamen, werden gerealiseerd met mondbeeld. Vaste werkwoorden werden vaker met een gesproken component gerealiseerd. Werkwoordgebaren zonder mondbeeld of met orale componenten kwamen minder vaak voor. Werkwoordelijke constructies of werkwoorden uit het productieve lexicon daarentegen werden vaker zonder mondbeeld gerealiseerd. Orale componenten kwamen minder vaak voor, en gesproken componenten zijn het minst frequent bij werkwoordelijke constructies (Vande Velde, 2019).

Gebaren en gebarenconstructies

Verschillende onderzoekers vermelden dat het mondbeeld ook kan variëren afhankelijk van het type gebaar waarbij het gerealiseerd wordt. In het lexicon van gebarentalen kunnen we namelijk een onderscheid maken tussen 2 types van gebaren, d.w.z. vaste gebaren en gebarenconstructies. Vaste gebaren zijn gebaren met een (min of meer) vaste vorm en betekenis. Een vast gebaar bestaat uit een combinatie van 4 parameters en een wijziging van 1 van die parameters kan de betekenis van dat gebaar veranderen of zelfs een ander gebaar als resultaat hebben (Johnston & Schembri, 2007). Productieve gebaren of gebarenconstructies daarentegen zijn het resultaat van een creatief proces van de gebaarder. Een belangrijk onderdeel van gebarenconstructies zijn classificers. Dat zijn

handvormen, al dan niet in combinatie met een bepaalde oriëntatie, die gebruikt worden om naar een referent te verwijzen. Classifiers kunnen met andere parameters en non-manuele componenten gecombineerd worden om op die manier een nieuw gebaar of een andere classifieerconstructie te creëren. Een belangrijk verschil met vaste gebaren is dat de betekenis van gebarenconstructies sterk kan verschillen naargelang de context waarin ze voorkomen (Johnston & Schembri, 2007).

Uit onderzoek blijkt dat gesproken componenten vooral voorkomen bij gebaren uit het vaste lexicon en minder bij gebaren uit het productieve lexicon en dat het omgekeerde geldt voor orale componenten. Bovendien lijken productieve gebaren vaker zonder mondbeeld gerealiseerd te worden dan vaste gebaren (Johnston et al., 2016).

2.4.2 Tekstsoort

Ook de tekstsoort kan een invloed hebben op het gebruik van mondbeelden. In het kleinschalige onderzoek van Sutton-Spence en Day (2001) viel het op dat er bij informatieve teksten vaker gesproken componenten werden gerealiseerd dan bij verhalende teksten.

In een grootschalige corpusstudie naar mondbeeld in Auslan werden er in dialogen vaker gebaren met een gesproken component en gebaren zonder mondbeeld gerealiseerd dan gebaren met een orale component, terwijl gebaarders in monologen vaker gebaren met een orale component realiseerden dan gebaren zonder mondbeeld of gebaren met een gesproken component (Johnston et al., 2016).

2.4.4 Sociolinguïstische factoren

Sociolinguïstische factoren kunnen een invloed uitoefenen op het gebruik en de vorm van gesproken componenten. Voor Ierse Gebarentaal (ISL) speelden geslacht en leeftijd bijvoorbeeld een belangrijke rol. Zo bleek uit onderzoek dat mannen, in vergelijking met vrouwen, minder gesproken componenten gebruikten (Mohr, 2014; Mohr, 2012). In Nieuw-Zeelandse Gebarentaal (NZSL) werd eveneens een effect voor leeftijd teruggevonden. Daar toonde een voorlopige analyse dat gebarentaligen ouder dan 65 jaar gemiddeld 84% van de geproduceerde gebaren met een gesproken component combineerden, terwijl gebarentaligen jonger dan 40 dat bij slechts 66% van de gebaren deden (McKee & Kennedy, 2006). Voor Nederlandse Gebarentaal werden er dan weer geen leeftijds- of geslachtsgebonden verschillen in het gebruik van gesproken componenten gevonden. Bank et al. (2016) vonden wel regionale verschillen en verschillen die veroorzaakt werden door iemands opleidingsniveau. Zo zouden gebarentaligen die een hogere opleiding hebben genoten minder gesproken componenten gebruiken dan minder geschoolde gebarentaligen.

Sociolinguïstische factoren, waaronder ook de opvoedingssituatie en de leeftijd waarop gebarentaal werd geleerd, oefenen eveneens een belangrijke invloed uit op de (individuele) variatie van hoe en wanneer gesproken componenten worden gebruikt.

2.5 Taalkundige en lexicale status van gesproken componenten

De linguïstische status van gesproken componenten blijft in de gebarentaal-literatuur een controversieel onderwerp (Bank et al., 2016; Johnston et al., 2016; Hosemann, 2015). Enerzijds zijn er onderzoekers die het erover eens zijn dat gesproken componenten, naast handvorm, locatie, beweging en oriëntatie, als vijfde parameter, en dus als eigen aan het gebarentaallexicon, mogen beschouwd worden (Steinbach, 2016; Hosemann, 2015; Ajello et al., 2001; Bergman & Wallin, 2001; Boyes Braem, 2001; Rainò, 2001; Sutton-Spence, 2001; Vogt-Svendsen, 2001), anderzijds zijn er onderzoekers die ervan overtuigd zijn dat gesproken componenten geen deel uitmaken van het lexicon, maar slechts het gevolg zijn van code-blending (Perniss et al., 2020; Giustolisi et al., 2016; Johnston et al., 2016; Bank, 2014; Bank, 2011; Vinson et al., 2010; Ebbinghaus & Heßmann, 2001; Hohenberger & Happ, 2001).

De eerste groep onderzoekers gelooft er sterk in dat gesproken componenten ontleend zijn uit de omringende gesproken taal, maar dat die intussen volledig geïntegreerd zijn in de lexicale en morfo-syntactische structuren van gebarentalen (Ajello et al., 2001; Boyes Braem, 2001; Regeno, 2001; Sutton-Spence, 2001; Vogt-Svendsen, 2001; Wol, 2001). De tweede groep onderzoekers is ervan overtuigd dat gesproken componenten geen deel uitmaken van het gebarenlexicon. Zij geloven dat gesproken componenten tijdens de oralistische onderwijsperiode zijn ontstaan, en dat ze slechts het gevolg zijn van incidenteel taalcontact (Hohenberger & Happ, 2001).

2.5.1 Gesproken componenten als vaste (fonologische) onderdelen van het gebarenlexicon

Een van de redenen om aan te nemen dat gesproken componenten deel uitmaken van het gebarenlexicon, is het feit dat gesproken componenten niet altijd semantisch congruent zijn aan de gebaren waarbij ze gelijktijdig worden geproduceerd. Gesproken componenten kunnen met andere woorden semantische informatie toevoegen aan een gebaar. Zo kan het gebaar voor GEBIED in Zweedse Gebarentaal tegelijkertijd met de Zweedse gesproken component 'vit' - wat 'wit' betekent - gearticuleerd worden, om op die manier te preciseren dat het om een 'wit gebied' gaat. Daarnaast kunnen gesproken componenten de betekenis van een gebaar specificeren en dus minimale paren van elkaar onderscheiden. Zo kan het gebaar voor SPOUSE (in Auslan) zowel met de gesproken componenten 'wife' als 'husband' worden gecombineerd (Johnston & Schembri, 2007). En kan het gebaar voor GESCHWISTER (in DSGS) zowel met de gesproken componenten 'bruder' als 'schwester' voorkomen (Boyes Braem, 2001). Verder zijn er nog enkele andere (meer recente) experimentele studies, waaronder die van Hosemann (2015), die de bovengenoemde hypothese bevestigen.

2.5.2 Gesproken componenten als gevolg van code-blending

Aan de andere kant zijn er ook studies te vinden die de theorie onderbouwen dat gesproken componenten louter het gevolg zijn van code-blending. Het onderzoek van Bank et al. (2011) naar welke gebaren met welk(e) mondbeeld(en) gecombineerd kunnen worden, is daar een voorbeeld van. Terwijl het gelijktijdig produceren van gesproken componenten en gebaren erop kan wijzen dat gebaren vast gecombineerd worden met een bepaalde gesproken

component, duidt variatie in de combinatie van gesproken componenten en gebaren eerder op het tegendeel, namelijk op het feit dat gesproken componenten geen deel uitmaken van het gebarenlexicon.

Het onderzoek van Bank et al. (2011) toonde aan dat er binnen NGT veel mogelijke variaties en combinaties zijn voor wat betreft het type mondbeeld dat met een gebaar wordt gecombineerd. Zo kunnen gebaren in NGT, afhankelijk van de context, zowel met een gesproken component, als met een orale component gecombineerd worden. Het gebaar voor CI werd bijvoorbeeld even vaak met een gesproken component als met een orale component geregistreerd. Bij het gebaar voor GROEP werd er in 21% van de gevallen een gesproken component, en in 31% van de gevallen een orale component vastgesteld. Het wisselend gebruik van gesproken en orale componenten bewijst volgens Bank et al. (2011) dat gebaren niet met een vaste gesproken component worden gecombineerd. Daarom zijn zij ervan overtuigd dat gesproken componenten geen deel uitmaken van het vaste lexicon (Bank, 2011; Bank, 2014).

Een ander argument om aan te nemen dat gesproken componenten het gevolg zijn van code-blending is de aanzienlijke individuele variatie (Crasborn et al., 2008). Uit een onderzoek van Johnston et al. (2016) naar Australische Gebarentaal blijkt dat gesproken componenten tussen de 6% en 84% voorkomen. De auteurs gaan ervan uit dat, aangezien het gebruik van gesproken componenten niet verplicht is, gesproken componenten niet gespecificeerd kunnen worden in iemands mentale lexicon. Een experimentele studie van Vinson et al. (2010) kwam tot hetzelfde resultaat.

Gebaseerd op de bevinding dat er voornamelijk sprake is van vrije variatie voor wat het gebruik van gesproken componenten betreft, besluiten Kristoffersen en Niemelä (2008) dat gesproken componenten niet als vaste (fonologische) bouwstenen van een gebaar moeten worden beschouwd, maar eerder op semantisch niveau moeten worden benaderd.

2.6 Eerdere corpusgebaseerde onderzoeken

De meeste onderzoeken naar gesproken componenten zijn gebaseerd op de analyse van data van een klein aantal dove gebarentaligen. Hoewel deze onderzoeken van taalkundig belang zijn, is het toch niet te vergeten dat die niet altijd een even representatief beeld schetsen van hoe gesproken componenten in het dagelijkse taalgebruik worden gebruikt.

Vooraf bij het analyseren van hoeveel gesproken componenten er bij bepaalde gebaren voorkomen, kan het werken met kleinere datasets, zeker gezien de grote individuele variatie in het gebruik van gesproken componenten, de betrouwbaarheid van de resultaten bemoeilijken (Bank, 2014; Zeshan, 2001).

Pas de afgelopen jaren zijn er corpora met natuurlijke gebarentaaldata gekomen die voor corpusgebaseerde onderzoeken naar gesproken componenten kunnen worden gebruikt. De verschillende registers waaruit zo'n grotere corpora bestaan, zijn een voordeel voor het onderzoek naar gesproken componenten. Het recente corpusgebaseerde onderzoek naar gesproken componenten kan worden geïllustreerd door de volgende 3 studies.

De empirische studie van Susanne Mohr (2014) is voor ISL het eerste onderzoek naar gesproken componenten. Zij stelt een verfijnde en precieze classificatie voor van gesproken componenten, gebaseerd op de semantische en temporele relatie tussen een gesproken component en een gebaar. Ze onderscheidt 9 soorten gesproken componenten van elkaar, en bespreekt gereduceerde en gespreide gesproken componenten, alsook combinaties van gesproken componenten en vingerspelling afzonderlijk (Mohr, 2014).

Voor NGT maken Bank et al. (2014) het onderscheid tussen standaard gesproken componenten en speciale gesproken componenten. Gesproken componenten worden als standaard beschouwd, als ze gelijktijdig met het gebaar worden gearticuleerd en dezelfde betekenis delen. Onder de speciale gesproken componenten vallen de gesproken componenten die ofwel zonder gebaar worden geproduceerd, ofwel met een gebaar worden geproduceerd waarmee het niet dezelfde basisbetekenis deelt. Bank et al. (2014) maken onderscheid tussen de volgende 3 soorten niet-standaard gesproken componenten:

1. Solo gesproken componenten of 'solo mouthings', die voorkomen terwijl de handen rusten;
2. Toegevoegde gesproken componenten of 'added mouthings', die niet met een specifiek gebaar gecombineerd worden;
3. Specificerende gesproken componenten of 'specifying mouthings', die een andere betekenis hebben dan uitgedrukt wordt door de handen.

De studie van Johnston et al. (2016) onderzoekt de conventionalisering van gesproken componenten in Auslan. De onderzoekers baseren zich op wat Bank et al. (2014) hebben onderzocht en beschreven. Verder onderscheiden ze 10 categorieën van gesproken componenten in hun annotatieschema, waarbij ze vooral de nadruk leggen op de temporele relatie tussen gesproken componenten en de daarbij gearticuleerde gesproken componenten (Johnston et al., 2016).

3. Methodologie

3.1 Onderzoeksvragen

Het doel van dit onderzoek is tweeledig. Enerzijds wordt er nagegaan welke gesproken component(en) voorkomt/voorkomen bij een lexicaal gebaar, en welke gesproken component als vaste gesproken component geldt bij een lexicaal gebaar. Op die manier wordt er gestreefd naar een beter inzicht in de lexicale status en de eventuele variatie in het gebruik van gesproken componenten bij lexicale gebaren in de Vlaamse Gebarentaal. Anderzijds wordt er onderzocht welke tendensen m.b.t. gesproken componenten voor VGT van toepassing zijn. Concreet wordt er geprobeerd een antwoord te vinden op de volgende onderzoeksvragen:

1. Welke gesproken component(en) komt/komen (hoeveel keer) voor bij een lexicaal gebaar?
  - a. Wat is de standaard gesproken component bij de individuele lexicale gebaren?
  - b. Welke lexicale varianten komen, naast de standaard gesproken component, voor bij de individuele lexicale gebaren?
2. Wat is de lexicale status van gesproken componenten bij lexicale gebaren?
  - a. Is er bij de individuele gebaren sprake van lexicale variatie voor wat betreft de selectie van de gesproken componenten of wordt een lexicaal gebaar steeds met dezelfde, d.w.z. vaste, gesproken component gecombineerd?
3. Welke tendensen m.b.t. gesproken componenten die bleken uit onderzoeken naar andere gebarentalen blijken eveneens voor VGT van toepassing te zijn?
  - a. Welke vormen kunnen gesproken componenten in VGT aannemen?
  - b. Welke functies kunnen gesproken componenten in VGT hebben?

3.2 Onderzoeksdata

Voor dit onderzoek worden in totaal 20 gebaren uit het corpus VGT geanalyseerd. Werken met een relatief klein aantal gebaren ligt in lijn met eerder onderzoek (Bauer, 2018; Bank et al., 2011). Om te bepalen welke gebaren in dit onderzoek worden meegenomen, worden een aantal inclusiecriteria vooropgesteld. Zo moeten alle gebaren in het corpus VGT terug te vinden zijn, en moet er ofwel intern twijfel zijn over welke gesproken component(en) bij het gebaar past/passen en/of moet het gebaar minimum 100 keer in het corpus voorkomen en voldoende relevant lijken voor het onderzoek. Met voldoende relevant wordt bedoeld dat er alleen vaste gebaren en dan voornamelijk gebaren voor inhoudswoorden (en in minder mate gebaren voor functiewoorden) worden uitgekozen. Ook in eerder onderzoek wordt er eerder op vaste gebaren voor inhoudswoorden ingezoomd (Mohr 2014; Boyes Braem, 2001). Dat verklaart waarom wijsgebaren, die in principe het vaakst in het corpus VGT voorkomen, niet worden meegenomen in dit onderzoek.

Glos ³	Aantal geanalyseerde gebaren	Aantal geannoteerde gebaren in corpus VGT ⁴
<u>BEGRIJPEN-A</u>	34	34
<u>POES-A</u> ⁵	7	7
<u>VROUW-A</u>	35	58
<u>WERKEN-B</u>	35	215
<u>PERSOON-A</u>	35	136
<u>AF-A</u>	35	1167
<u>ZEGGEN-A</u>	35	349
<u>GEBAREN-B</u>	35	277
<u>HEBBEN-A</u>	35	662
<u>GOED-C</u>	35	400
<u>KUNNEN-NIET-A</u>	35	161
<u>GELD-A</u>	35	117
<u>NAAR-A</u>	35	555
<u>MAN-A</u>	35	54
<u>MOETEN-A</u>	35	489
<u>DENKEN-A</u>	35	210
<u>ZIEN-B</u>	35	172
<u>KUNNEN-A</u>	35	270
<u>AUTO-A</u>	35	1616
<u>SORRY-A</u>	28	28
TOTAAL	664	6977

Figuur 1: Glossen van 20 vaak voorkomende gebaren in het corpus VGT

Van alle gebaren worden maximaal 35 geannoteerde glossen⁶ onder de loep genomen. Dit om de haalbaarheid van het onderzoek te vergroten. Wanneer er geen 35 mondbeeld-annotaties bij een gebaar werden onderzocht, wil dit zeggen dat er geen 35 beschikbare annotaties beschikbaar waren. Van gebaren die meer dan 35 keer werden geannoteerd, werden willekeurig 35 annotaties uitgekozen, dit om ervoor te zorgen dat er zoveel mogelijk verschillende informanten, van verschillende regio's en leeftijden, aan bod zouden komen. Af en toe moest een annotatie bovendien bewust worden overgeslagen,

³ Een glos is de meest specifieke weergave van de betekenis van een gebaar in geschreven Nederlands. Omdat sommige gebaren wel dezelfde betekenis hebben, maar (regionaal) qua vorm verschillen, krijgen glossen ook een volglletter.

⁴ Hoeveel gebaren er precies werden geannoteerd, blijft moeilijk te zeggen, aangezien tweehandige gebaren telkens dubbel werden geannoteerd - zowel voor de linker- als voor de rechterhand - en enkele gebaren niet bij de annotatie in kwestie pasten.

⁵ Omdat er veel twijfel is rond de vraag met welke gesproken component POES-A moet worden gecombineerd, werd er, ondanks het lage aantal annotaties, alsnog voor gekozen POES-A in dit onderzoek op te nemen.

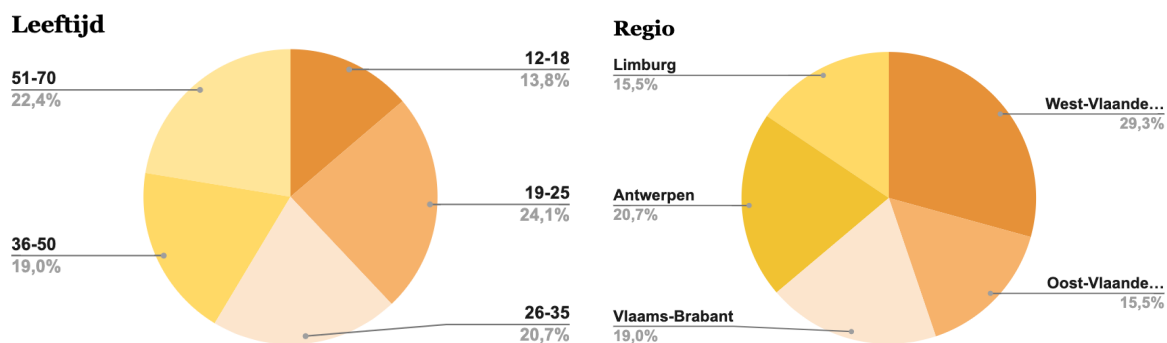
⁶ Dit onderzoek baseert zich dus op wat er reeds geannoteerd werd.

omdat het gebaar in kwestie niet paste bij de annotatie of omdat het gebaar en dus ook het bijbehorende mondbeeld werden afgebroken.

De data voor dit onderzoek werden niet zelf verzameld, maar werden geselecteerd uit het Corpus Vlaamse Gebarentaal (Van Herreweghe et al., 2015). Deze grootschalige dataverzameling werd in 2012 opgestart door de Universiteit Gent en de KU Leuven. In 2015 werd deze datacollectie afgerond. In totaal werd meer dan 140 uur aan videomateriaal in Vlaamse Gebarentaal opgenomen. 120 dove informanten uit alle Vlaamse regio's en met een leeftijd tussen 12 jaar en 91 jaar werkten mee aan dit project. De informanten voerden verschillende opdrachten uit over diverse thema's (Van Herreweghe et al., 2015).

3.3 Informanten

Voor dit onderzoek werden gesproken componenten van 58 informanten tussen de 12 en 70 jaar onderzocht. Qua leeftijdsverdeling valt op dat vooral de 19 tot 25-jarigen en de 51 tot 70-jarigen sterk vertegenwoordigd zijn. Het gaat in deze data om 35 vrouwelijke en 23 mannelijke informanten. Verder werd elke regio vertegenwoordigd: 9 informanten kwamen uit de regio Oost-Vlaanderen, 17 uit West-Vlaanderen, 9 uit Limburg, 12 uit Antwerpen en 11 uit Vlaams-Brabant. De meeste informanten waren vrouwen, van 19-25 en 51-70 jaar, en kwamen voornamelijk uit West-Vlaanderen en Antwerpen.

Figuur 2: Informanten verdeeld volgens leeftijd en regio

3.4 Onderzoeksmethode

Mondbeelden die afgeleid zijn van lexicale items uit het Nederlands werden als gesproken componenten beschouwd en werden op die manier geannoteerd. Orale componenten werden eveneens geannoteerd, maar werden binnen dit onderzoek niet verder besproken. Die keuze ligt in lijn met eerder onderzoek van Johnston et al. (2016) en Crasborn et al. (2008). Voor alle 20 gebaren werd niet alleen de mondbeeld-annotatie, maar ook het soort mondbeeld, de nodige meta-info over de gebaarder en eventuele opmerkingen in een Excel bijgehouden.

De annotatie van het mondbeeld werd, afhankelijk van het type mondbeeld, op 1 de volgende manieren weergegeven.

1. Gesproken component: /.../
2. Orale component: *...*

3. Geen mondbeeld: /
4. Niet duidelijk: ?

Wat het soort mondbeeld betreft, waren er, net zoals in de onderzoeken van Bauer (2022) en Bank et al. (2011) 6 opties om uit te kiezen.

1. Standaard gesproken component: vorm van gesproken lexicale items die statistisch gezien het meeste voorkomen met hun respectievelijke manuele gebaren
2. Variant van gesproken component⁷: vorm van gesproken lexicale items die verschillen van de standaard gesproken component
3. Vormen van overlap/spreiding: manuele gebaren die niet met hun eigen gesproken componenten, maar met die van het vorige of het volgende gebaar, worden geproduceerd
4. Orale component: mondbeweging die niet is afgeleid van een gesproken taal
5. Geen mondbeeld
6. Niet duidelijk (hetzij omdat de mondbeweging niet duidelijk is, hetzij omdat de lippen niet zichtbaar zijn)

Bij elke annotatie werd ook metadata over de gebaarder toegevoegd, zijnde iemands geslacht, leeftijd en regio.

Tot slot was er ook ruimte om eventuele opmerkingen, voorbeelden van gesproken componenten en/of specifieke bevindingen te noteren.

Deze onderzoeksfase werd door 2 onderzoekers, een horende medewerker met VGT als tweede taal en een dove medewerker met VGT als eerste taal, eerst afzonderlijk uitgevoerd. Nadien werden de resultaten en annotaties van beide onderzoekers vergeleken en kon er worden gediscussieerd over de annotaties die van elkaar verschilden. Bij blijvende onduidelijkheden werd de mening van een derde medewerker, die eveneens doof is en VGT als moedertaal heeft, ingewonnen. Zo kwamen de onderzoekers tot definitieve annotaties, die leidden tot een concrete analyse van de ruwe onderzoeksresultaten.

ANNOTATIES MEDEWERKER 1				
1. Fase 1: Annoteren per glos (per videofile) welke GC er bij het gebaar voorkomt	CVGT_0122 (06:41)	CVGT_0322 (05:09)	CVGT_0422 (06:59)	CVGT_0622 (9:29)
Mondbeeld	Standaard gesproken component	Standaard gesproken component	Standaard gesproken component	Variant van gesproken component
Extra informatie: Geslacht, leeftijd, regio	/poes/ Man 51-70 West-Vlaanderen	/poes/ Vrouw 36-50 West-Vlaanderen	/poes/ Man 26-35 Oost-Vlaanderen	/kat/ Vrouw 51-70 West-Vlaanderen
Opmerkingen				
ANNOTATIES MEDEWERKER 2				
1. Fase 1: Annoteren per glos (per videofile) welke GC er bij het gebaar voorkomt	CVGT_0122 (06:41)	CVGT_0322 (05:09)	CVGT_0422 (06:59)	CVGT_0622 (9:29)
Mondbeeld	Standaard gesproken component	Standaard gesproken component	Standaard gesproken component	Standaard gesproken component
Extra informatie: Geslacht, leeftijd, regio	/poes/ Man 51-70 West-Vlaanderen	/poes/ Vrouw 36-50 West-Vlaanderen	/poes/ Man 26-35 Oost-Vlaanderen	/poes/ Vrouw 51-70 West-Vlaanderen
Opmerkingen				
UITEINDELIJKE ANNOTATIES				
1. Fase 1: Annoteren per glos (per videofile) welke GC er bij het gebaar voorkomt	CVGT_0122 (06:41)	CVGT_0322 (05:09)	CVGT_0422 (06:59)	CVGT_0622 (9:29)
Mondbeeld	Standaard gesproken component	Standaard gesproken component	Standaard gesproken component	Variant van gesproken component
Extra informatie: Geslacht, leeftijd, regio	/poes/ Man 51-70 West-Vlaanderen	/poes/ Vrouw 36-50 West-Vlaanderen	/poes/ Man 26-35 Oost-Vlaanderen	/kat/ Vrouw 51-70 West-Vlaanderen
Opmerkingen				

⁷ In dit onderzoek gaat het hierbij zowel om verbogen/vervoegde vormen van de standaard gesproken component, als om andere (al dan niet verbogen/vervoegde) gesproken lexicale items dan de standaard gesproken component.

Figuur 3: Individuele annotaties en annotaties na vergelijking van POES-A

Voor wat de analyse betreft, werd per concept geteld hoeveel gesproken componenten, hoeveel orale componenten en hoeveel keer geen mondbeeld en een onduidelijk mondbeeld werden waargenomen. Vervolgens werd specifiek voor de gesproken componenten nog nagegaan hoeveel standaard gesproken componenten, hoeveel varianten van gesproken componenten en hoeveel gevallen van overlap/spreiding werden waargenomen. Tot slot werd er opgelijst hoeveel keer elke gesproken component werd waargenomen. Ook deze uiteindelijke analyse werd eerst door de 2 onderzoekers afzonderlijk aangevat, en vervolgens pas - in het geval van mismatches - gezamenlijk besproken tot er eenzelfde uitkomst werd verkregen.

Op basis van die analyse werd onder andere bepaald of er bij de gebaren in kwestie (al) sprake is van een vaste gesproken component of niet. Er is sprake van een vaste gesproken component als er naast de standaard gesproken component geen andere variant, behalve dan een eventuele meervoudsvorm van de standaard gesproken component, voorkomt.

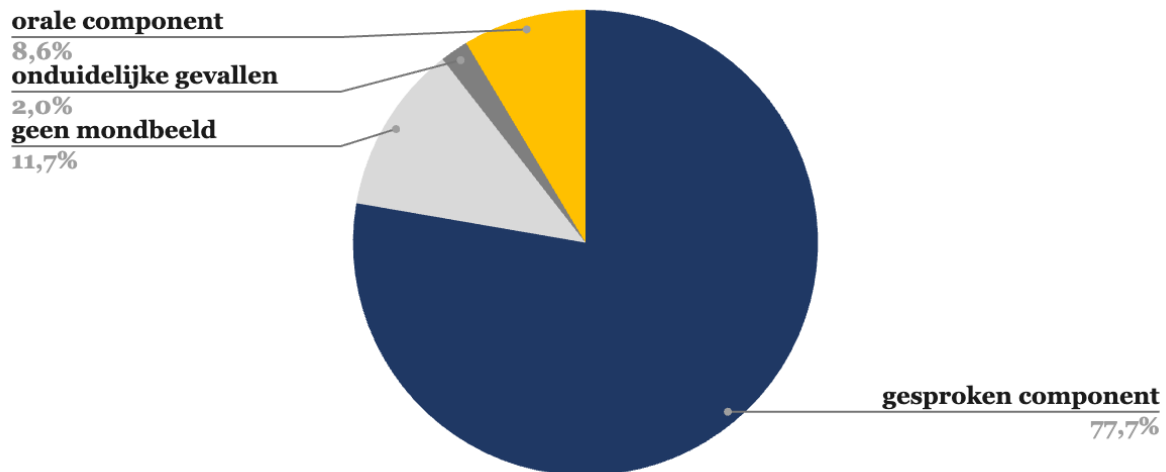
MEDEWERKER 1					
POES-A	Hoeveel keer	POES-A	Hoeveel keer	Welke gesproken component	Hoeveel keer
Gesproken component	7	Standaard gesproken component	5	/poes/	5
Geen mondbeeld	0	Variant van gesproken component	2	/kat/	2
Niet duidelijk	0	Vormen van overlap/spreiding	0		
Orale component	0				
TOTAAL	7		7		7
MEDEWERKER 2					
POES-A	Hoeveel keer	POES-A	Hoeveel keer	Welke gesproken component	Hoeveel keer
Gesproken component	7	Standaard gesproken component	5	POES	5
Geen mondbeeld	0	Variant van gesproken component	2	KAT	2
Niet duidelijk	0	Vormen van overlap/spreiding	0		
Orale component	0				
UITEINDELIJKE					
POES-A	Hoeveel keer	POES-A	Hoeveel keer	Welke gesproken component	Hoeveel keer
Gesproken component	7	Standaard gesproken component	5	/poes/	5
Geen mondbeeld	0	Variant van gesproken component	2	/kat/	2
Niet duidelijk	0	Vormen van overlap/spreiding	0		
Orale component	0				
TOTAAL	7		7		7

Figuur 4: Individuele analyse en analyse na vergelijking van POES-A

4. Resultaten

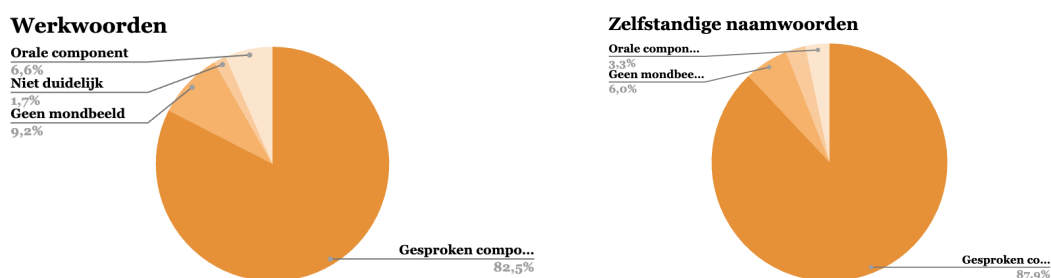
4.1 Algemene resultaten

Uit de algemene verdeling van mondbeelden voor 20 vaak voorkomende gebaren in het corpus VGT blijkt dat gesproken componenten het meest voorkomen (zie figuur 5).

Figuur 5: Algemene verdeling van mondbeelden bij 20 vaak voorkomende gebaren in het corpus VGT

Een vaak voorkomend gebaar in het VGT-corpus wordt gemiddeld in 77,7% van de gevallen met een gesproken component gecombineerd. 11,7% van de producties gaan helemaal niet gepaard met een mondbeeld en in 8,6% van de gevallen wordt een gebaar met een orale component gecombineerd. De overige 2% aan mondbeelden waren niet duidelijk⁸. Wanneer wordt gekeken naar welke gebaren het vaakst met een gesproken component worden gecombineerd, dan wordt duidelijk dat vooral werkwoorden⁹ en zelfstandige naamwoorden, zie figuur 6 hieronder, vaak met gesproken componenten worden gecombineerd, respectievelijk in 82,5% en 87,9% van de gevallen.

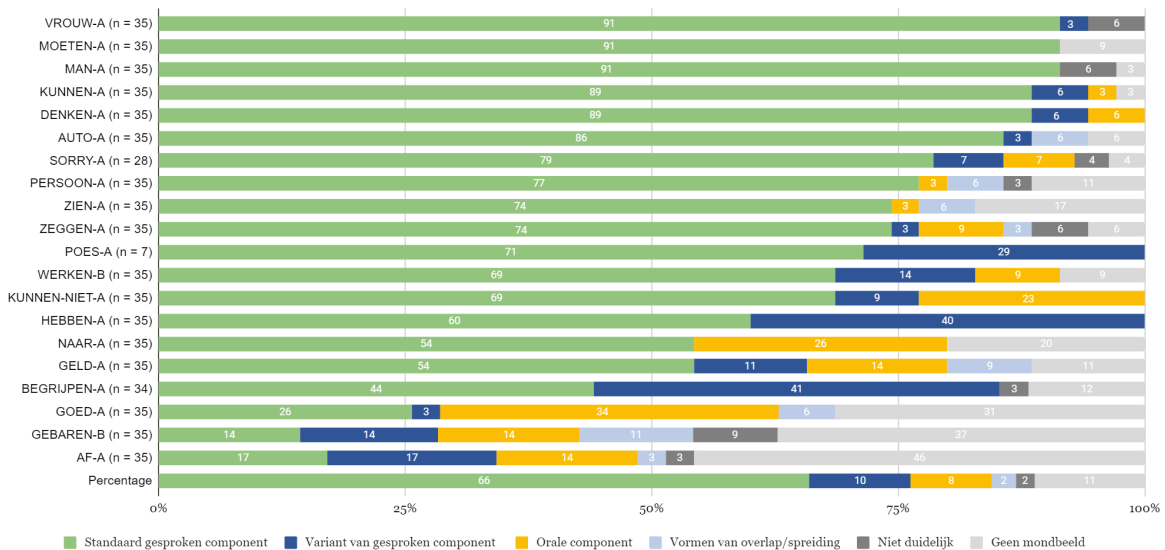

Figuur 6: Mondbeelden bij werkwoorden en zelfstandige naamwoorden

⁸ In 2% van de gevallen werd de mond bedekt door een of beide handen, door het wapperende haar van de informant en/of zorgde een schuine gezichtspositie ervoor dat niet kon worden afgeleid welk mondbeeld er juist werd gearticuleerd.

⁹ In dit onderzoek gaat het eigenlijk uitsluitend over werkwoordgebaren. Over de gebaren WERKEN-B en GEBAREN-B kan bovendien gediscussieerd worden tot welke woordsoort ze behoren. Voor dit onderzoek worden ze, gezien de contexten waarbinnen ze vooral worden gebruikt, tot de categorie "werkwoorden" opgenomen.

In figuur 7 hieronder zijn vervolgens de kwantitatieve resultaten per geannoteerd gebaar terug te vinden. Uit die figuur kan worden afgeleid hoeveel procent van de gebaren met een standaard gesproken component, met een variant van een gesproken component, met een orale component, met een vorm van overlap/spreiding, met een onduidelijk mondbeeld en zonder mondbeeld worden gecombineerd. Zo wordt duidelijk dat gebaren in VGT vaak met een standaard gesproken component worden gecombineerd, hoewel de verhoudingen wel sterk uit elkaar liggen, gaande van 14% tot 91%.

Figuur 7: Schematische verdeling van mondbeelden per vaak voorkomend gebaar in het corpus VGT

In vergelijking met andere gebarentalen die reeds mondbeeld-data hebben verzameld, scoort VGT eerder bovengemiddeld voor wat betreft het algemene gebruik van gesproken componenten. Het articuleren van varianten springt er tussenuit en scoort ronduit hoog. In vergelijking met RSL en NGT worden in VGT veel vaker varianten van de standaard gesproken component geproduceerd. Het articuleren van orale componenten scoort dan weer ondergemiddeld. In vergelijking met RSL, NGT en Auslan liggen de cijfers qua productie van orale componenten betrekkelijk laag.

	Standaard gesproken component	Vormen van overlap/spreiding	Variant van gesproken component	Orale component	Geen mondbeeld	Onduidelijk
VGT	66%	2%	10%	8%	11%	2%
RSL	42%	2%	2%	34%	19%	1%
NGT	73%	3%	4%	17%	3%	/
Auslan	57%	/	/	20%	23%	/

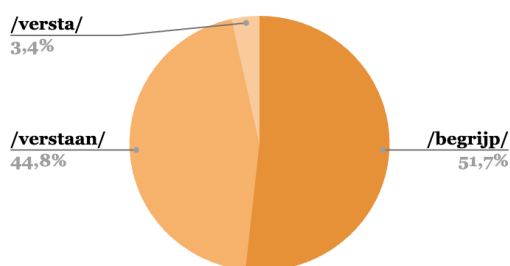
Figuur 8: Percentages mondbeelden in VGT vergeleken met andere gebarentalen

4.2 Variatie en lexicale status

4.2.1 BEGRIJPEN-A

Het gebaar BEGRIJPEN-A wordt in totaal 29 keer met een gesproken component gecombineerd. 15 keer wordt het gebaar voorzien van de gesproken component 'begrijp'. Aangezien die statistisch vaker voorkomt, wordt die als standaard beschouwd. Daarnaast komt het gebaar ook 13 keer met 'verstaan' en 1 keer met 'versta' voor, wat beide varianten zijn van de standaard gesproken component. Er is namelijk niet alleen variatie op hoe de component wordt geuit, d.w.z. in infinitiefvorm of in vervoegde vorm, maar die twee gesproken lexicale items komen kwantitatief ook minder vaak voor. Verder valt op dat 'begrijp' vaker door jongere mensen (19 tot 50 jaar) wordt geproduceerd, dat was in 12 van de 15 gevallen zo, en dat 'verstaan' en 'versta' eerder door ouderen (51-70 jaar) wordt gearticuleerd, dat was voor 9 van de 14 uitingen het geval. Bovendien lijken 'verstaan' en 'versta' eerder door mensen afkomstig uit West-Vlaanderen geproduceerd te worden, dat is namelijk voor 10 van de 14 uitingen het geval.

Aangezien voor het gebaar BEGRIJPEN-A 3 verschillende gesproken componenten, namelijk 'begrijp', 'verstaan' en 'versta', bestaan, kunnen we besluiten dat het gebaar BEGRIJPEN-A (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd.

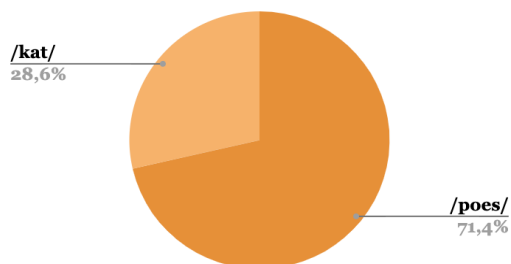
Figuur 9: Gesproken componenten bij BEGRIJPEN-A

4.2.2 POES-A

Het gebaar POES-A wordt 7 keer met een gesproken component gecombineerd. Het gebaar wordt 5 keer met 'poes' en 2 keer met 'kat' gearticuleerd. Aangezien 'poes' het vaakst voorkomt, geldt die als de standaard gesproken component. 'Kat' daarentegen wordt slechts 2 keer geteld, waardoor het als variant van de standaard gesproken component wordt beschouwd. Omdat POES-A slechts 7 keer in het reeds geannoteerde deel van het corpus voorkomt, kan het onderscheid tussen 'poes' en 'kat' voorlopig niet worden toegeschreven aan regionale of leeftijdsgebonden verschillen.

Aangezien het gebaar POES-A niet alleen met de standaard gesproken component 'poes', maar ook met de variant 'kat' wordt gearticuleerd, kunnen we concluderen dat POES-A (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd.

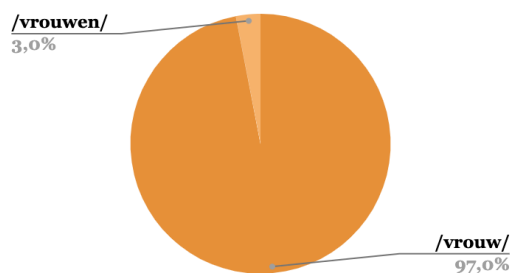

Figuur 10: Gesproken componenten bij POES-A

4.2.3 VROUW-A

Het gebaar VROUW-A komt in totaal 33 keer voor met een gesproken component. 32 keer wordt het gebaar voorzien van de gesproken component 'vrouw' en slechts 1 keer met 'vrouwen'. Omdat 'vrouw' het vaakst voorkomt, wordt die gesproken component als standaard beschouwd. 'Vrouwen' daarentegen komt slechts 1 keer voor en geldt dus als variant van de standaard gesproken component.

Aangezien de gesproken component hier bewust wordt gewijzigd met de bedoeling om een meervoud uit te drukken¹⁰, kan er worden gesteld dat de enkelvoudsvorm van het gebaar VROUW-A steeds vast met de standaard gesproken component 'vrouw' wordt gearticuleerd. De hoge cijfers van de gesproken component 'vrouw' bevestigen die bevinding.

Figuur 11: Gesproken componenten bij VROUW-A

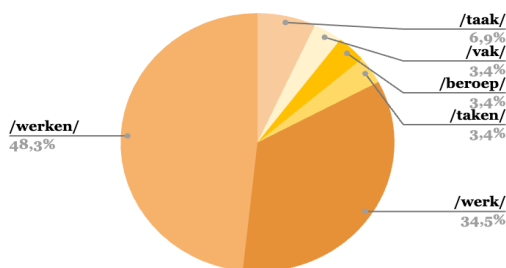
4.2.4 WERKEN-B

Het gebaar WERKEN-B wordt in totaal 29 keer met een gesproken component uitgedrukt. Het wordt het vaakst, 14 keer om precies te zijn, met de gesproken component 'werken' gecombineerd, wat m.a.w. de standaard gesproken component is. Daarnaast komt het gebaar 10 keer voor met de gesproken component 'werk'. Anders dan bij de gesproken component 'werken' kan de gesproken component 'werk' zowel naar het effectief uitvoeren van een activiteit, het werkwoord - maar dan vervoegd - als naar de activiteit zelf, het zelfstandig naamwoord, verwijzen. Verder komen, wel in opvallend mindere mate, nog 4 andere gesproken componenten voor, namelijk 'taak', 'vak', 'beroep' en 'taken'. Deze gesproken componenten maken duidelijk dat de persoon doelde op het gebruik van een zelfstandig naamwoord in plaats van een werkwoord. Afhankelijk van de betekenis die een gebaar wil uitdrukken, d.w.z. die van een zelfstandig naamwoord of die van een werkwoord, kan er dus een andere gesproken component worden gebruikt. Dat doet besluiten dat

¹⁰ De gesproken component naar een Nederlands meervoud aanpassen is een manier om meervoud in VGT uit te drukken (Heyerick et al., 2011).

WERKEN-B een semantisch complex gebaar is dat, afhankelijk van de gesproken component, verschillende betekenissen kan uitdrukken. Zo wordt duidelijk waarom WERKEN-B met verschillende gesproken componenten gecombineerd kan worden.

Het feit dat WERKEN-B met verschillende gesproken componenten gearticuleerd kan worden en dat de keuze voor een gesproken component afhankelijk van de betekenis die iemand wil uitdrukken, doet besluiten dat WERKEN-B niet met een vaste gesproken component gecombineerd kan worden. Het gebaar WERKEN-B kan dus zowel met de standaard gesproken component 'werken', als met de varianten van die gesproken component, 'werk', 'taak', 'vak', 'beroep' als 'taken' - met de extra functie een meervoud te willen uitdrukken - gecombineerd worden.

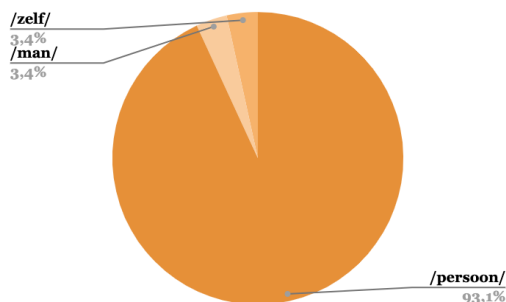

Figuur 12: Gesproken componenten bij WERKEN-B

4.2.5 PERSOON-A

Het gebaar PERSOON-A wordt in totaal 29 keer met een gesproken component gecombineerd. In 27 gevallen wordt het gebaar voorzien van de gesproken component 'persoon'. Aangezien dat de gesproken component is die het vaakst voorkomt, geldt die als de standaard gesproken component. Daarnaast zijn er nog 2 andere gesproken componenten, namelijk 'man' en 'zelf', die elk slechts 1 keer voorkomen. Beide gesproken componenten zijn het gevolg van spreiding, respectievelijk regressieve en progressieve spreiding, en komen dus enkel voor in deze specifieke context.

Aangezien deze 2 gesproken componenten, als gevolg van spreiding, zeer contextafhankelijk zijn, zijn het geen varianten van de standaard gesproken component 'persoon'. Bijgevolg kunnen we besluiten dat de standaard gesproken component 'persoon' een vast onderdeel vormt van het gebaar PERSOON-A.

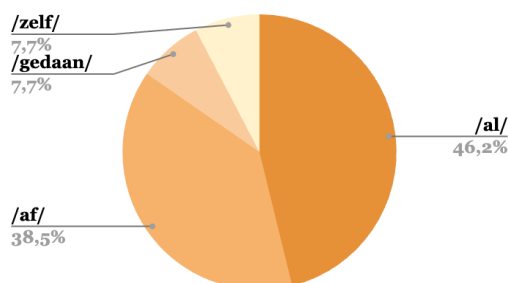
Figuur 13: Gesproken componenten bij PERSOON-A

4.2.6 AF-A

Het gebaar AF-A wordt slechts in 13 van de 35 gevallen met een gesproken component gecombineerd. 6 keer wordt het gebaar met de gesproken component 'al' gearticuleerd. Die wordt bovendien als de standaard gesproken component beschouwd, aangezien die kwantitatief het vaakst voorkomt. Daarnaast komt het gebaar ook 5 keer met 'af' en 1 keer met 'gedaan' voor. Beide articulaties zijn voorbeelden van varianten van de standaard gesproken component, aangezien die statistisch gezien minder vaak voorkomen. Verder treedt er 1 keer progressieve spreiding van de gesproken component 'zelf' op.

Aangezien de standaard gesproken component slechts 6 keer werd teruggevonden, hetgeen bovendien evenveel is als het aantal keer dat er varianten van de gesproken component werden teruggevonden, kunnen we concluderen dat AF-A niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd. Dat het gesproken inhoudswoord 'al' even vaak voorkomt als de gesproken grammaticale varianten 'af' en 'gedaan' heeft vermoedelijk te maken met het feit dat AF-A zowel van betekenis kan zijn op lexicaal niveau als op grammaticaal niveau'. AF-A kan dus zowel als gebaar voor inhoudswoord - met een lexicale functie - als als gebaar voor functiewoord - met een grammaticale functie - worden geïnterpreteerd. Dat AF-A (voorlopig) toch eerder van grammaticale betekenis is, lijkt afgeleid te kunnen worden uit het feit dat dit gebaar voornamelijk zonder mondbeeld voorkomt.

Op basis van die bevindingen wordt voorlopig geconcludeerd dat AF-A niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd. Daarvoor is enerzijds het verschil tussen het aantal keer dat het gebaar met de standaard gesproken component en met varianten wordt gecombineerd te klein, en ligt anderzijds het aantal keer dat het gebaar zonder mondbeeld voorkomt te hoog.

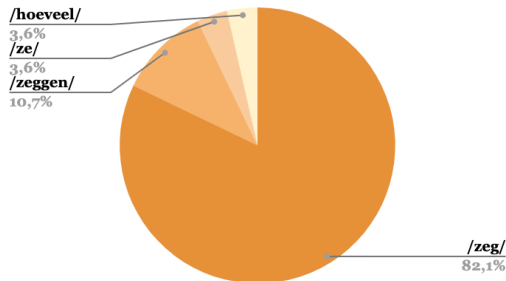
Figuur 14: Gesproken componenten bij AF-A

4.2.7 ZEGGEN-A

Het gebaar ZEGGEN-A komt in totaal 28 keer voor en dat in combinatie met verschillende gesproken componenten. De gesproken component 'zeg' komt het meest voor, 23 keer om precies te zijn. Dat wil zeggen dat 'zeg' de standaard gesproken component is van het gebaar ZEGGEN-A. De gesproken component 'zeggen', een variant van de standaard gesproken component, telden we 3 keer.

Daarnaast komen er nog 2 andere gesproken componenten voor: 1) 'ze' - een vermoedelijk verkorte vorm van de gesproken componenten 'zeggen' of 'zeg' en 2) 'hoeveel' - wat het gevolg is van regressieve spreiding. Beide gesproken componenten komen slechts 1 keer voor in combinatie met gebaar ZEGGEN-A.

Aangezien voor het gebaar ZEGGEN-A, uiteraard zonder de vorm van spreiding mee te tellen, 3 verschillende gesproken componenten bestaan, namelijk 'zeg', 'zeggen', en 'ze', kunnen we besluiten dat het gebaar ZEGGEN-A (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd.

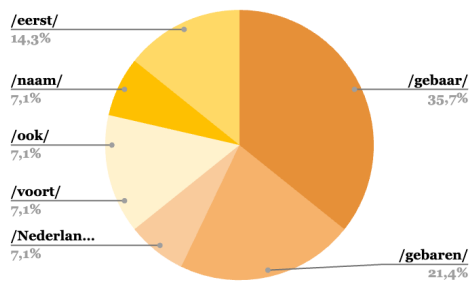
Figuur 15: Gesproken componenten bij ZEGGEN-A

4.2.8 GEBAREN-B

Het gebaar GEBAREN-B wordt slechts in 14 van de 35 gevallen met een gesproken component gecombineerd. De gesproken component 'gebaar' komt het vaakst voor, 5 keer om precies te zijn, en geldt dus als de standaard gesproken component van GEBAREN-B. De gesproken component 'gebaren' wordt 3 keer teruggevonden, en is m.a.w. een variant van de standaard gesproken component. De gesproken component 'gebaar' kan zowel naar een, al dan niet vervoegd, werkwoord als naar een enkelvoudig zelfstandig naamwoord verwijzen. Dat is net zoals in het voorbeeld van 'werk' bij WERKEN-B. 'Gebaren' kan dan weer verwijzen naar een werkwoordsvorm of een meervoudsvorm van het enkelvoudige zelfstandige naamwoord 'gebaar'.

Verder blijken nog 2 andere varianten met een andere betekenis dan de standaard gesproken component op te duiken, namelijk 'naam' en 'ook'. Beide gesproken componenten worden gecombineerd met het gebaar voor GEBAREN-B, met de bedoeling de basisbetekenis van het (manuele deel van het) gebaar, d.w.z. "gebaar" of "gebaren", te specificeren naar respectievelijk "naamgebaar" en "ook gebaren". Afhankelijk van welke betekenis en welke woordsoort een gebaar wil uitdrukken kan er dus een andere gesproken component, en bij uitbreiding een ander mondbeeld, worden gebruikt. Dat doet besluiten dat GEBAREN-B een semantisch complex gebaar is dat, afhankelijk van de gesproken component, en bij uitbreiding het mondbeeld, verschillende betekenissen kan uitdrukken. Zo wordt duidelijk waarom GEBAREN-B met verschillende gesproken componenten en ook zonder mondbeeld gecombineerd kan worden. Daarnaast komen er 4 voorbeelden van progressieve spreiding voor. Zo zien we 2 keer 'eerst', 1 keer 'voort' en 1 keer 'Nederlands' progressief gespreid worden over het manuele GEBAREN-B.

Het feit dat GEBAREN-B, los van de gevolgen van spreiding en afhankelijk van de betekenis die iemand wil uitdrukken, met verschillende gesproken componenten gearticuleerd kan worden en het feit dat het gebaar best nog vaak zonder mondbeeld wordt geproduceerd, doen ons besluiten dat GEBAREN-B niet met een vaste gesproken component gecombineerd kan worden.

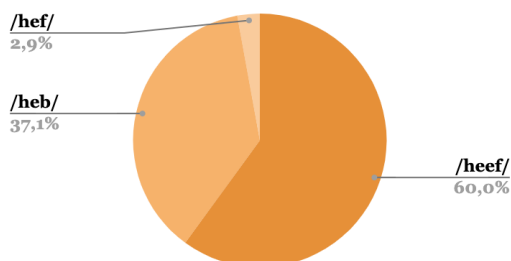

Figuur 16: Gesproken componenten bij GEBAREN-B

4.2.9 HEBBEN-A

Het gebaar HEBBEN-A wordt in totaal 35 keer met een gesproken component gecombineerd. Van deze 35 keer wordt het gebaar 21 keer met de gesproken component 'heef' gearticuleerd. Aangezien die gesproken component het vaakst voorkomt, wordt die als de standaard gezien. Daarnaast wordt het gebaar HEBBEN-A nog 13 keer met 'heb' en 1 keer met 'hef' gecombineerd - beide zijn varianten van de standaard gesproken component. Uit deze geanalyseerde data valt op dat 'heef' voornamelijk door vrouwen tussen de 19 en 25 jaar uit West-Vlaanderen en 'heb' vooral door vrouwen tussen de 51 tot 70 jaar uit West-Vlaanderen wordt gearticuleerd.

Aangezien voor het gebaar HEBBEN-A 3 verschillende gesproken componenten, namelijk 'heef', 'heb' en 'hef', bestaan, en de gesproken componenten 'heef' en 'heb' beide relatief frequent voorkomen, kunnen we besluiten dat het gebaar HEBBEN-A (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd.

Figuur 17: Gesproken componenten bij HEBBEN-A

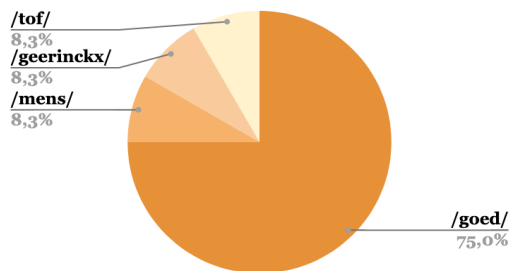
4.2.10 GOED-C

Het gebaar GOED-C wordt in totaal 12 keer met een gesproken component gecombineerd. In 9 van de 12 gevallen wordt het gebaar met de gesproken component 'goed' geproduceerd. Deze gesproken component komt statistisch gezien het meest voor en wordt daarom als standaard gesproken component beschouwd. De gesproken component 'tof' komt slechts 1 keer voor en geldt daarom als variant van de standaard gesproken component.

Daarnaast komen er nog 2 andere gesproken componenten voor, namelijk 'Geerinckx' en 'mens'. Beide gesproken componenten zijn het gevolg van progressieve spreiding, en komen dus enkel voor in deze specifieke context. De gebaarders zouden door de spreiding

van de gesproken componenten over het gebaar GOED mogelijk doelen op het feit dat een bepaalde persoon goed is (in iets). Aangezien deze 2 gesproken componenten, als gevolg van spreiding, zeer contextafhankelijk zijn, zijn het geen varianten van de standaard gesproken component 'goed'.

Ondanks het feit dat de gesproken component 'goed' het vaakst voorkomt, is er toch ook nog wel enige variatie met 'tof'. Bovendien komt het gebaar ook vaak voor met een orale component of zonder mondbeeld, waardoor wordt besloten dat het gebaar GOED-C (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd.

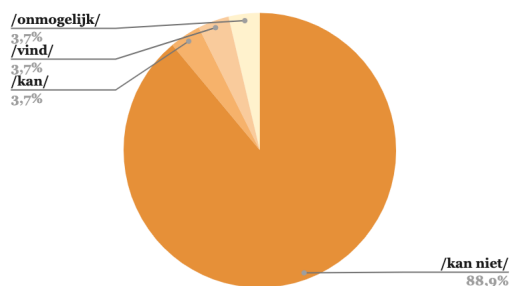
Figuur 18: Gesproken componenten bij GOED-C

4.2.11 KUNNEN-NIET-A

Het gebaar KUNNEN-NIET-A wordt in totaal 27 keer met een gesproken component gecombineerd. De gesproken component 'kan niet' wordt in 24 van de 27 gevallen vastgesteld en geldt dus als standaard gesproken component.

Naast de gesproken component 'kan niet' bestaan er nog 3 andere gesproken componenten, namelijk 'onmogelijk', 'vind' en 'kan'. Deze gesproken componenten komen allemaal slechts 1 keer voor en worden daarom als varianten van de standaard gesproken component beschouwd. De gesproken component 'onmogelijk' kan erop wijzen dat de gebaarder in een bepaalde context meer nadruk wil leggen op het feit dat iets niet kan, en daarom kiest voor een andere gesproken component met een sterkere betekenis. Bij de gesproken component 'vind' kan het zijn dat de gebaarder bedoelt dat hij/zij iets niet vindt. In beide gevallen preciseert de gesproken component de betekenis van het manuele gebaar.

Die variatie doet besluiten dat KUNNEN-NIET-A (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd. Het gebaar KUNNEN-NIET-A kan (voorlopig) dus zowel met de standaard gesproken component 'kan niet', als met de varianten van die gesproken component, 'onmogelijk', 'vind' en 'kan' gecombineerd worden.

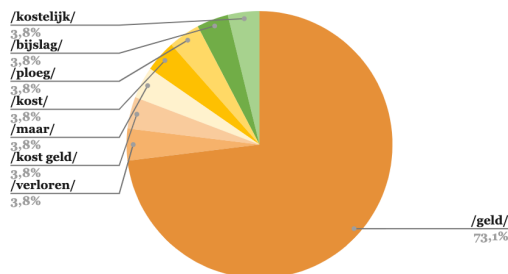

Figuur 19: Gesproken componenten bij KUNNEN-NIET-A

4.2.12 GELD-A

Het gebaar GELD-A wordt in totaal 26 keer met een gesproken component gecombineerd. 19 van de 26 keren wordt GELD-A met de gesproken component 'geld' geproduceerd. Aangezien die gesproken component het vaakst voorkomt, geldt die als standaard gesproken component. Daarnaast kent het gebaar GELD-A nog heel wat andere gesproken componenten, allemaal varianten van de standaard gesproken component, namelijk 'kostelijk', 'bijslag', 'ploeg', 'kost', 'maar', 'kost geld' en 'verloren'. Deze varianten komen wel in veel mindere mate voor. Deze varianten wijzen erop dat het gebaar GELD-A met een meer specifieke betekenis moet worden geïnterpreteerd. Daarnaast zien we ook dat het gebaar met de gesproken componenten 'ploeg', 'maar' en 'verloren' geproduceerd kan worden. Die gesproken componenten zijn het gevolg van progressieve spreiding.

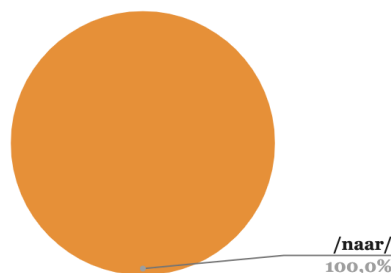
Aangezien het gebaar GELD-A, naast de standaard gesproken component 'geld', nog met 4 varianten gecombineerd kan worden, kunnen we besluiten dat het gebaar GELD-A (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd.

Figuur 20: Gesproken componenten bij GELD-A

4.2.13 NAAR-A

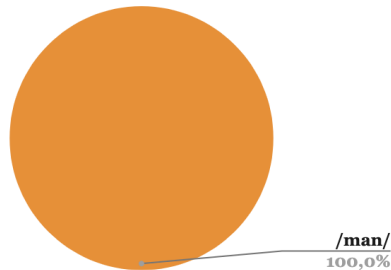
Het gebaar NAAR-A wordt in totaal 19 keer met een gesproken component gearticuleerd. Anders dan bij de vorige gebaren wordt bij dit gebaar NAAR-A geen variatie of spreiding vastgesteld. Het gebaar wordt in alle 19 gevallen namelijk met de gesproken component 'naar' geproduceerd. Het spreekt voor zich dat deze component dus de standaard gesproken component is. Die komt niet alleen het vaakst voor, maar blijkt uit de data ook de enige mogelijke gesproken component te zijn. In veel mindere mate wordt NAAR-A daarnaast ook met een orale component of zonder mondbeeld gecombineerd. Aangezien NAAR-A toch vooral met een gesproken component, en dan uitsluitend met de standaard gesproken component 'naar' wordt geproduceerd, kunnen we besluiten dat 'naar' de vaste gesproken component is van het gebaar NAAR-A.

Figuur 21: Gesproken componenten bij NAAR-A

4.2.14 MAN-A

Het gebaar MAN-A wordt in totaal 32 keer met een gesproken component geteld. MAN-A wordt in alle 32 gevallen met eenzelfde gesproken component, namelijk 'man' gearticuleerd. Net zoals bij het gebaar NAAR-A blijken er namelijk geen varianten voor te komen. 'Man' geldt dus niet alleen als de standaard gesproken component, maar ook als de vaste gesproken component van het gebaar MAN-A.

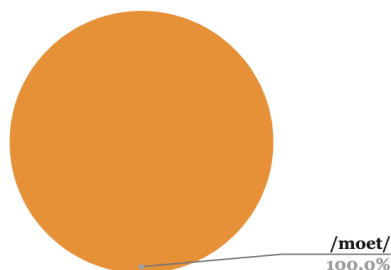

Figuur 22: Gesproken componenten bij MAN-A

4.2.15 MOETEN-A

Het gebaar MOETEN-A komt in totaal 32 keer voor met een gesproken component. Net zoals bij NAAR-A en MAN-A wordt ook dit gebaar 32 keer met eenzelfde gesproken component, namelijk met 'moet', gecombineerd. Deze gesproken component geldt bovendien als de standaard gesproken component van MOETEN-A.

Aangezien er bij dit gebaar geen sprake is van variatie en 'moet' het vaakst voorkomt, kan er worden besloten dat 'moet' de vaste gesproken component is van MOETEN-A.

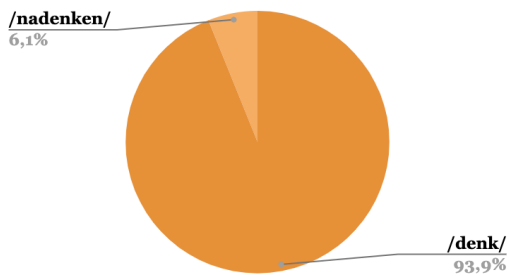
Figuur 23: Gesproken componenten bij MOETEN-A

4.2.16 DENKEN-A

Het gebaar DENKEN-A komt in totaal 33 keer voor met een gesproken component. In 31 van de 33 gevallen wordt DENKEN-A gearticuleerd met de gesproken component 'denk', wat als de standaard gesproken component kan worden beschouwd, aangezien die statistisch het vaakst voorkwam. In de 2 andere gevallen duikt de gesproken component 'nadenken' op. Aangezien 'nadenken' kwantitatief minder vaak voorkomt, wordt die component als variant van de standaard gesproken component beschouwd.

Aangezien er naast 'denk' ook de variant 'nadenken' bestaat, kunnen we besluiten dat het gebaar DENKEN-A (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd.

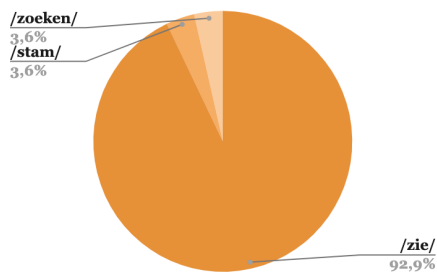
Figuur 24: Gesproken componenten bij DENKEN-A

4.2.17 ZIEN-B

Het gebaar ZIEN-B wordt 28 keer met een gesproken component gecombineerd. De gesproken component 'zie' komt in totaal het meest voor, 26 keer om precies te zijn, waardoor we die als de standaard gesproken component kunnen beschouwen.

Naast 'zie' komen er ook nog 2 andere gesproken componenten, namelijk 'stam' en 'zoeken' voor. Die gesproken componenten zijn respectievelijk het gevolg van progressieve en regressieve spreiding.

Aangezien die 2 laatste gesproken componenten het gevolg zijn van spreiding, en dus contextafhankelijk zijn, kunnen we besluiten dat ZIEN-B in principe met slechts 1 gesproken component - de standaard gesproken component 'zie' - wordt gecombineerd. Dat doet ons besluiten dat 'zie' de vaste gesproken component is van ZIEN-B.

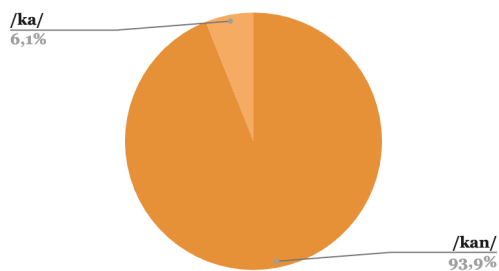

Figuur 25: Gesproken componenten bij ZIEN-B

4.2.18 KUNNEN-A

Het gebaar KUNNEN-A wordt in totaal 33 keer met een gesproken component gearticuleerd. 31 keer wordt het gebaar voorzien van de gesproken component 'kan', die als standaard wordt beschouwd aangezien die statistisch vaker voorkomt. Daarnaast komt het gebaar ook 2 keer voor met de gesproken component 'ka', een variant van de standaard gesproken component. De gesproken component 'ka' impliceert dat de gebruiker 'kan' wil articuleren maar dat toch niet doet. Een mogelijke reden waarom die eind-n niet wordt gearticuleerd, is omdat de gesproken component van het daaropvolgende gebaar met een 'n' begint. Dat is het geval voor 1 van de 2 voorbeelden die uit de geanalyseerde data blijken. Daar volgt de gesproken component 'nu' op de gesproken component 'ka'.

Aangezien er variatie op de standaard gesproken component 'kan' bestaat, kunnen we besluiten dat KUNNEN-A (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd.

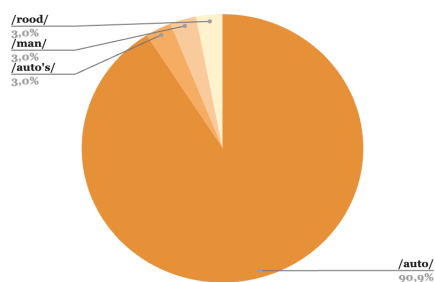

Figuur 26: Gesproken componenten bij KUNNEN-A

4.2.19 AUTO-A

Het gebaar AUTO-A wordt 33 keer met een gesproken component gecombineerd. 30 keer wordt het gebaar voorzien van de gesproken component 'auto' - die als standaard wordt beschouwd, aangezien die statistisch het vaakst voorkomt. Daarnaast komt AUTO-A ook met 3 andere gesproken componenten voor, namelijk 'rood', 'man', en 'auto's'. De componenten 'rood' en 'man' komen allebei 1 keer voor en zijn het gevolg van progressieve spreiding. Dat de gesproken component van een voorgaand gebaar over het gebaar AUTO-A wordt gespreid, heeft vermoedelijk te maken met het feit dat de gebaarder non-manueel info aan het gebaar wil toevoegen, en dus wil zeggen dat het om een rode auto gaat en dat het om een man in de auto gaat. Daarnaast komt AUTO-A ook 1 keer voor met de gesproken component 'auto's'. Anders dan de componenten 'rood' en 'man', die het gevolg zijn van spreiding, wordt 'auto's' als variant van de standaard gesproken component 'auto' beschouwd.

Aangezien 'auto's' hier bewust wordt gearticuleerd om een meervoud uit te drukken, kan er worden gesteld dat de enkelvoudsvorm van het gebaar AUTO-A steeds vast met de standaard gesproken component 'auto' wordt gearticuleerd. Die conclusie ligt bovendien in lijn met de hoge cijfers van de gesproken component 'auto'.

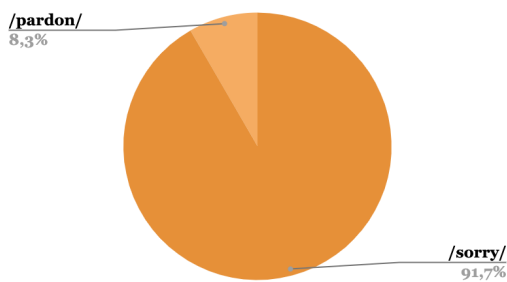
Figuur 27: Gesproken componenten bij AUTO-A

4.2.20 SORRY-A

Het gebaar SORRY-A wordt 24 keer met een gesproken component gearticuleerd. 22 keer wordt het gebaar voorzien van de gesproken component 'sorry', die als de standaard

gesproken component geldt, aangezien die het meest voorkomt. Daarnaast komt het gebaar ook 2 keer voor met de gesproken component 'pardon', wat een variant is van de standaard gesproken component. 'Pardon' komt slechts heel beperkt voor in de analyse en wordt voornamelijk door oudere gebaarders (51 tot 70 jaar) gearticuleerd.

Aangezien voor het gebaar SORRY-A 2 verschillende gesproken componenten, namelijk 'sorry' en 'pardon' bestaan, kunnen we besluiten dat het gebaar SORRY-A (nog) niet met een vaste gesproken component wordt gecombineerd.

Figuur 28: Gesproken componenten bij SORRY-A

4.2.2 Conclusie

Er zijn 13 gebaren¹¹ die ook nog met andere gesproken componenten dan de standaard gesproken component (of het meervoud daarvan) worden gearticuleerd (zie kolom "variant gesproken component" in tabel 30). In tabel 30 kunnen die 13 gebaren met hun bijbehorende percentages, dat wil zeggen hoeveel keer zo'n gesproken component ten opzichte van het totaal aantal gesproken componenten voorkomt, worden geraadpleegd. Het gebaar BEGRIJPEN-A komt naast de standaard gesproken component 'begrijp' bijvoorbeeld ook met 2 varianten van die standaard gesproken component voor, namelijk met 'verstaan' en 'versta'. 'Verstaan' komt 13 keer en 'versta' 1 keer voor. Dit komt neer op een voorkomen van 48% van het totaal aantal gesproken componenten waarmee het gebaar BEGRIJPEN-A wordt gecombineerd (zie tabel 30), en 41% van het totaal aantal mondbeelden waarmee BEGRIJPEN-A gepaard gaat (zie tabel 29).

De lijst van varianten in tabel 30 toont aan dat de meeste varianten, in 10 van de 13 gevallen, dezelfde betekenis delen als die van de standaard gesproken component. 'Verstaan' en 'versta' delen bijvoorbeeld wel dezelfde semantiek als de standaard gesproken component 'begrijp'. De gebaren BEGRIJPEN-A, POES-A, AF-A, ZEGGEN-A, HEBBEN-A, GOED-C, GELD-A, DENKEN-A, KUNNEN-A en SORRY-A worden alleen maar met varianten gecombineerd die aan de standaard gesproken component gerelateerd zijn. Van het gebaar KUNNEN-NIET-A delen 2 van de 3 gesproken componenten dezelfde betekenis als die van de standaard gesproken component. Daarnaast komt er ook 1 gesproken component voor, namelijk 'vind', die semantisch gezien niet meteen gerelateerd is aan de betekenis 'niet kunnen'. Bij het gebaar GEBAREN-B wijken de 2 varianten, 'ook' en 'naam'

¹¹ Van de 20 gebaren komen er 5 zonder variant van de standaard gesproken component (PERSOON, NAAR, MAN, MOETEN en ZIEN), en 2 met als variant de meervoudsvorm van de standaard gesproken component (VROUW en AUTO) voor. Aangezien een meervoud slechts een vormelijke aanpassing is van de standaard gesproken component, geldt het bij deze telling niet als een strikte variant en wordt de enkelvoudige gesproken component als vaste gesproken component beschouwd.

semantisch allebei af van de basisbetekenis 'gebaren'. Bij het gebaar WERKEN-B tenslotte treedt er eveneens een betekenisverschuiving op. De gesproken componenten 'taak', 'vak' en 'beroep' delen namelijk niet helemaal dezelfde (basis)betekenis als die van de standaard gesproken component 'werken'. Deze gesproken componenten vullen het gebaar als het ware aan door er non-manueel nieuwe informatie aan toe te voegen.

De gebaren WERKEN-B en GEBAREN-B kunnen afhankelijk van de gesproken component, en bij uitbreiding het mondbeeld, niet alleen een andere betekenis, maar ook een andere woordsoort en/of functie uitdrukken. WERKEN-B en GEBAREN-B zijn m.a.w. semantisch complexe gebaren die door een andere gesproken component of mondbeeld verschillende betekenissen kunnen uitdrukken. Hetzelfde geldt voor het gebaar AF-A, dat afhankelijk van de gearticuleerde gesproken component, en bij uitbreiding het mondbeeld, ofwel van lexicale, ofwel van grammaticale betekenis kan zijn.

Wanneer we de individuele gebaren tezamen analyseren en voorzichtig trachten vast te stellen of de Vlaamse Gebarentaal (VGT) overwegend veel gebaren met een vaste gesproken component bevat of overwegend veel variatie qua gesproken componenten vertoont, kunnen we concluderen dat er voor de gesproken componenten binnen VGT vooral sprake is van variatie. Zo kunnen 13 van de 20 gebaren ook nog met andere gesproken componenten dan de standaard gesproken component (of het meervoud daarvan) worden gecombineerd, en is er bij slechts 7 van de 20 gebaren sprake van 1 vaste gesproken component. Concreet wil dit zeggen dat er voor 65% van de gebaren sprake is van variatie wat betreft de keuze voor een gesproken component en dat slechts 35% telkens met dezelfde gesproken component wordt gecombineerd.

Dat gebaren over het algemeen met verschillende gesproken componenten gecombineerd kunnen worden doet ons voorzichtig besluiten dat gesproken componenten geen (vast) deel uitmaken van het lexicon en dus geen vijfde parameter zijn van een gebaar, maar slechts het gevolg zijn van code-blending. Omdat die bevinding iets zegt over de lexicale status van gesproken componenten, wordt nu duidelijker op welk niveau, dat wil zeggen op fonologisch of op semantisch niveau, gesproken componenten in het woordenboek moeten worden beschreven.

Gesproken componenten op fonologisch niveau verwerken wil zeggen dat bij het lemmatiseren rekening wordt gehouden met de gearticuleerde gesproken component. Het articuleren van een gesproken component geldt dan, net zoals handvorm, beweging, locatie en oriëntatie als vaste parameter of bouwsteen van een gebaar. Gebaren die manueel hetzelfde zijn, maar verschillen qua gesproken component worden bijgevolg als verschillende gebaren beschouwd. Bij de verwerking van gesproken componenten op semantisch niveau wordt er gekeken naar de betekenis van een gebaar. Als een andere gesproken component (dan de standaard gesproken component) de betekenis van een gebaar niet verandert, en dus als vrije variant van die standaard gesproken component kan worden beschouwd, is er geen sprake van verschillende gebaren, maar van 1 gebaar met 1 specifieke betekenis en een x-aantal mogelijke gesproken componenten.

Aangezien uit dit onderzoek blijkt dat er voornamelijk sprake is van vrije variatie, wordt er de voorkeur aan gegeven om gesproken componenten, als het aankomt op de lemmatisatie

van gebaren, niet op fonologisch niveau, maar op semantisch niveau te benaderen. Een gebaar met verschillende gesproken componenten, die niets aan de basisbetekenis van het gebaar en zijn standaard gesproken component veranderen, wordt m.a.w. niet als verschillende lemma's, maar als 1 gebaar, met 1 specifieke betekenis en meerdere mogelijke gesproken componenten beschouwd.

Glos	Standaard gesproken component	Variant van gesproken component	Orale component	Vormen van overlap/ spreiding	Niet duidelijk	Geen mondbeeld
BEGRIJPEN-A (n = 34)	44%	41%	0%	0%	3%	12%
POES-A (n = 7)	71%	29%	0%	0%	0%	0%
VROUW-A (n = 35)	91%	3%	0%	0%	6%	0%
WERKEN-B (n = 35)	69%	14%	9%	0%	0%	9%
PERSOON-A (n = 35)	77%	0%	3%	6%	3%	11%
AF-A (n = 35)	17%	17%	14%	3%	3%	46%
ZEGGEN-A (n = 35)	74%	3%	9%	3%	6%	6%
GEBAREN-B (n = 35)	14%	14%	14%	11%	9%	37%
HEBBEN-A (n = 35)	60%	40%	0%	0%	0%	0%
GOED-C (n = 35)	26%	3%	34%	6%	0%	31%
KUNNEN-NIET-A (n = 35)	69%	9%	23%	0%	0%	0%
GELD-A (n = 35)	54%	11%	14%	9%	0%	11%
NAAR-A (n = 35)	54%	0%	26%	0%	0%	20%
MAN-A (n = 35)	91%	0%	0%	0%	6%	3%
MOETEN-A (n = 35)	91%	0%	0%	0%	0%	9%
DENKEN-A (n = 35)	89%	6%	6%	0%	0%	0%
ZIEN-B (n = 35)	74%	0%	3%	6%	0%	17%
KUNNEN-A (n = 35)	89%	6%	3%	0%	0%	3%
AUTO-A (n = 35)	86%	3%	0%	6%	0%	6%
SORRY-A (n = 28)	79%	7%	7%	0%	4%	4%
Percentage	66%	10%	8%	2%	2%	11%

Figuur 29: Verdeling van mondbeelden per vaak voorkomend gebaar in het corpus VGT

Glos	Variant gesproken component	Absoluut aantal	Percentage
BEGRIJPEN-A (n = 29)	verstaan	(13)	45
	versta	(1)	3
POES-A (n = 7)	kat	(2)	29
WERKEN-B (n = 29)	werk	(10)	48
	taak	(2)	7
	vak	(1)	3
	beroep	(1)	3
	<i>taken</i>	(1)	3
AF-A (n = 13)	af	(5)	38
	gedaan	(1)	8
ZEGGEN-A (n = 28)	zeggen	(3)	11
	ze	(1)	4
GEBAREN-B (n = 14)	ook	(1)	7
	naam	(1)	7
HEBBEN-A (n = 35)	heb	13	37
	hef	1	3
GOED-C (n = 12)	tof	1	8
KUNNEN-NIET-A (n = 27)	kan	1	4
	vind	1	4
	onmogelijk	1	4
GELD-A (n = 26)	kost geld	1	4
	kost	1	4
	bijslag	1	4
	kostelijk	1	4
DENKEN-A (n = 33)	nadenken	2	6
KUNNEN-A (n = 33)	ka	2	6
SORRY-A (n = 24)	pardon	2	8

Figuur 30: Verdeling van varianten van standaard gesproken component per gebaar dat met gesproken component varianten wordt gecombineerd

4.3 Vormen

4.3.1 Verbuiging

Gesproken componenten in verbogen vorm komen enkele malen voor. Enkele van de gebaren voor zelfstandige naamwoorden, waaronder de gebaren voor 'vrouw' en 'auto', worden bijvoorbeeld elk telkens eenmaal met een gesproken component in meervoudsvorm, d.w.z. 'vrouwen' en 'auto's', opgemerkt. Daarnaast lijken enkele werkwoordgebaren, zoals de gebaren voor 'begrijpen', 'zeggen', 'kunnen (niet)', 'denken' en 'zien', in vervoegde vorm voor te komen. Om in het Nederlands echter van een vervoegde vorm te kunnen spreken is het belangrijk dat het werkwoord zich, door zijn vervoeging, aan het onderwerp aanpast. Aangezien dat niet (consistent) het geval is bij de voorbeelden van de gesproken componenten waarmee de bovengenoemde gebaren gepaard gaan, worden deze schijnbaar vervoegde vormen niet als effectieve vervoegingen van het Nederlandse equivalent, dus als vervoegde vormen, beschouwd.

Door de hoge frequentie waarmee deze gesproken componenten voorkomen, zowel bij enkelvoudige als bij meervoudige onderwerpen, lijken deze componenten eerder typisch voor de genoemde werkwoordgebaren in VGT te zijn dan dat ze afgeleid zijn van het Nederlands.

Om een voorbeeld te geven: het gebaar voor 'kunnen' wordt ook in combinatie met een meervoudig onderwerp met de gesproken component 'kan' gecombineerd, terwijl dat in het Nederlands foutief is. Er is hier dus geen sprake van vervoegde vormen.

4.3.2 Reduplicatie

Uit de data blijken zowel vormen van uitsluitend manuele reduplicatie (zonder synchrone of gelijktijdige herhaling van de gesproken component) als vormen van manuele reduplicatie in combinatie met een synchroon herhaalde gesproken component. Manuele reduplicatie in combinatie met een synchroon herhaalde gesproken component komt, met 11 gevallen, vaker voor dan gevallen van enkel manuele reduplicatie. Dat laatste duikt slechts 6 keer op.

BEGRIJPEN-A +++
begrijp +++

KUNNEN-NIET-A +++
kan niet +++

GELD-A +++
geld +++

ZIEN-A +++
zie +++

SORRY-A +++
pardon +++

Het valt op dat wanneer een meervoud wordt uitgedrukt, het gebaar veelal wordt herhaald, maar de gesproken component niet wordt herhaald, maar wordt aangepast naar een meervoudsvorm.¹²

VROUW-A +++
vrouwen

4.3.3 Reductie

De data tonen dat gesproken componenten ook in gereduceerde vorm kunnen voorkomen. Reductie lijkt alleen bij werkwoordgebaren voor te komen. Enerzijds door de infinitief tot de stam te reduceren, enkele voorbeelden hiervan zijn: 'begrijp' of 'versta', 'zeg', 'zie', anderzijds door de stam te verkorten tot bijvoorbeeld 'ze' in plaats van 'zeg' of 'zeggen' en 'ka' in plaats van 'kan'. Reductie door middel van het weglaten van de eind -n of -en lijkt het vaakst voor te komen, namelijk in 160 gevallen. Een stam verkorten tot 'ze' of 'ka' komt slechts in 3 gevallen voor.

4.3.4 Verlenging

Bij verlenging kan zowel sprake zijn van enkel verlenging van de gesproken component of van het manuele gebaar, zonder dat respectievelijk het manuele gebaar of de gesproken component wordt aangehouden, als synchronisatie tussen het manuele en orale niveau van het gebaar. In dat laatste geval worden zowel het gebaar als de gesproken component synchroon aangehouden, of wordt de gesproken component aangehouden terwijl het gebaar wordt herhaald.

Uit de data blijkt dat in 4 gevallen de gesproken component wordt verlengd zonder dat het gebaar zelf aangehouden blijft.

VROUW-B
vrouw -----

Het omgekeerde komt in 2 gevallen voor, namelijk dat het gebaar wordt verlengd zonder dat de gesproken component wordt aangehouden.

GELD-A ---
geld

Daarnaast blijkt er soms synchronisatie te zijn tussen het gebaar en de gesproken component. In die gevallen worden zowel het gebaar als de gesproken component aangehouden, hetgeen in 3 voorbeelden het geval is, of wordt, zo blijkt uit 2 gevallen, het gebaar herhaald en de gesproken component verlengd.

NAAR-A ---

---

¹² Om een meervoud uit te drukken gebeurt het ook dat de enkelvoudige vorm van een gebaar wordt gearticuleerd, en dat enkel de gesproken component wordt aangepast, d.w.z. dat de meervoudsvorm wordt gearticuleerd.

naar -----

WERKEN-B +++

werken -----

GOED-A +++

goed -----

4.3.5 Spreiding

Naast de 160 gevallen van reductie, blijken gesproken componenten vooral in de vorm van progressieve spreiding het vaakst voor te komen. Dat is zo in 66 voorbeelden uit de data. Een gesproken component wordt in de meeste gevallen van progressieve spreiding over een daaropvolgend wijsgebaar gespreid.

BEGRIJPEN-A WG-1

verstaan -----

VROUW-A WG-1

vrouw -----

ZELF-A AF-A

zelf -----

EERST-A GEBAREN-B

eerst -----

GELD-A WG-3

geld -----

MOETEN WG-1

moeten -----

Wat zo nu en dan eens voorkomt, is een schijnbaar voorbeeld van progressieve spreiding van een gesproken component over een daaropvolgend gebaar. Het gaat in die enkele gevallen om een schijnbaar voorbeeld, aangezien in de laatste seconden van de spreiding toch de gesproken component wordt gearticuleerd van het gebaar waarover een eerdere gesproken component wordt gespreid.

AUTO-A WEG-C

auto ----- weg

Regressieve spreiding komt ook voor, maar opvallend minder in vergelijking met het aantal voorbeelden van progressieve spreiding, namelijk slechts 4 keer.

PERSOON-A MAN-B

man -----

ZEGGEN-A HOEVEEL-A
hoeveel -----

ZIEN-B ZOEKEN-A
zoeken -----

4.3.6 Conclusie

Bij verdere analyse van de afzonderlijke gebaren valt op dat gesproken componenten het vaakst in de vorm van reductie en spreiding voorkomen. Reductie treedt uitsluitend bij werkwoordgebaren op en komt vooral voor als weglating van de eind -en of -n. Spreiding komt zo goed als bij alle gebaren minstens 1 keer voor, met uitzondering van de gebaren voor KUNNEN-NIET-A en POES-A. Opvallend is dat progressieve spreiding beduidend vaker wordt toegepast dan regressieve spreiding, en dat spreiding doorgaans plaatsvindt over 1 enkel gebaar en dus niet over verschillende gebaren. Het is opmerkelijk dat gesproken componenten zich voornamelijk over wijsgebaren spreiden. Al kunnen gesproken componenten ook over gebaren voor zelfstandige of bijvoeglijke naamwoorden, bezittelijke voornaamwoorden, werkwoordgebaren, werkwoordelijke constructies en gestures worden gespreid.

In opvallend mindere mate komen gesproken componenten in vormen van verbuiging, reduplicatie en verlenging voor. Effectieve vormen van verbuiging, waarbij de Nederlandse grammatica consistent wordt toegepast, doen zich voor bij zelfstandige naamwoorden. Reduplicatie en verlenging doen zich bij verschillende woordsoorten voor, en treden in min of meer gelijke mate op.

4.4 Functies

4.4.1 Lexicale functies

Gesproken componenten kunnen lexicale functies vervullen, bijvoorbeeld met het doel de betekenis van een manueel gebaar te specificeren. Dat is het geval bij het voorbeeld van de gesproken component 'nadenken' bij het (meer) algemene gebaar DENKEN-A. Hetzelfde geldt voor de gesproken componenten 'bijslag', 'kost(en)' en 'kostelijk' bij het gebaar GELD-A, de gesproken componenten 'beroep' bij het gebaar WERKEN-B en de gesproken component 'onmogelijk' bij het gebaar KUNNEN-NIET-A. Hetzelfde geldt voor het gebaar GEBAREN-A in combinatie met de gesproken component 'naam' om de betekenis "naamgebaar" uit te drukken.

Het specificeren van een manueel gebaar kan te maken hebben met het feit dat de gebaarder of de gesprekspartner het meer specifieke gebaar niet kent, in die zin kan het aanpassen van een gesproken component een oplossing bieden om lexicale gaten in iemands eigen lexicon of in het lexicon van de gesprekspartner op te vullen. Al hoeft dat niet (altijd) de reden te zijn waarom gesproken componenten worden aangepast. Het steeds vaker combineren van een specifieke gesproken component met een bepaald gebaar om een zekere betekenis of betekenisnuance te uiten kan uiteindelijk resulteren in manueel

identieke gebaren die vanwege hun gesproken component een andere betekenis hebben, en dus als verschillende gebaren worden beschouwd. De gesproken componenten hebben dan de functie homoniemen van manueel identieke gebaren te desambigueren.

4.4.2 Grammaticale functies

Onder grammaticale functies valt als belangrijkste functie het aanduiden en afbakenen van woordklasse(n). Wanneer we de verdeling van gesproken componenten over verschillende werkwoorden en zelfstandige naamwoorden bekijken, zie figuur 6, valt op dat zowel werkwoorden¹³ als zelfstandige naamwoorden best vaak met gesproken componenten gecombineerd worden. Hoewel zelfstandige naamwoorden procentueel vaker met (verschillende vormen van) gesproken componenten gearticuleerd worden, is er toch niet zo'n opvallend groot verschil met het percentage gesproken componenten waarmee werkwoorden worden gecombineerd. Voor VGT hoeft de articulatie van een gesproken component m.a.w. niet meteen een betrouwbare parameter te zijn om woordklasse(en) aan te duiden en/of af te bakenen.

Gesproken componenten worden wel als grammaticaal mechanisme gebruikt om een meervoud uit te drukken. Bij 'vrouwen' en 'auto's' is dat het geval om respectievelijk voor "vrouw" en "auto" een meervoud uit te drukken.

Afhankelijk van met welke gesproken component het gebaar AF-A gecombineerd wordt, kan het ofwel worden geïnterpreteerd als een gebaar voor een inhoudswoord - met een lexicale functie - of als een gebaar voor een functiewoord - met de grammaticale functie te verwijzen naar een handeling die voltooid is.

4.4.3 Prosodische functies

Naast lexicale en grammaticale functies kunnen gesproken componenten die gespreid worden over 1 of meerdere daaraan voorafgaande of daaropvolgende gebaren, verantwoordelijk zijn voor syntactische binding tussen de constituenten over dewelke ze worden gespreid. Er zijn verschillende constituenten-combinaties mogelijk.

Wat het meeste voorkomt is een combinatie van een manueel gebaar met een daarbij horende gesproken component die (progressief) over het daaropvolgende wijsgebaar wordt gespreid. Ook zelfstandige naamwoorden kunnen prosodisch, door spreiding van een gesproken component, aan elkaar worden gebonden tot 1 constituent.

PERSOON-A MAN-A

man -----

Daarnaast is het gebruikelijk om subjecten aan werkwoorden te binden door de gesproken component van het subject te spreiden over het werkwoord. Dat is in het volgende voorbeeld van progressieve spreiding het geval.

---

¹³ De categorie "werkwoorden" bestaat uitsluitend uit werkwoordgebaren, wat uiteraard van invloed is op de percentages.

PERSOON-A wwc: "auto-rijden"
persoon -----

Verder blijkt het ook mogelijk een zelfstandig naamwoord aan een bijvoeglijk naamwoord (of andersom) te koppelen door de gesproken component van het zelfstandig of bijvoeglijk naamwoord (progressief) over het daaropvolgende bijvoeglijk of zelfstandig naamwoord te spreiden.

MENS-A GOED-C
mens -----

ROOD-A AUTO-A
rood -----

Ook de combinatie zelfstandig naamwoord en werkwoord (of omgekeerd) waarbij de gesproken component van het zelfstandig naamwoord (of het werkwoord) (progressief) over het daaropvolgende werkwoord (of zelfstandig naamwoord) wordt gespreid komt voor.

NEDERLANDS-A GEBAREN-B
NEDERLANDS -----

HEBBEN-A PAPIER-A
HEEF -----

VERLIEZEN-A GELD-A
VERLOREN -----

4.4.4 Conclusie

Gesproken componenten worden mogelijk gearticuleerd met de bedoeling een lexicale, grammaticale of prosodische functie uit te drukken. De betekenis van een manueel gebaar specificeren en homoniemen ontdubbelen, vallen onder de koepel lexicale functie. Een meervoud uitdrukken en duidelijk het onderscheid maken tussen een gebaar voor een inhouds- en een functiewoord behoren tot de noemer grammaticale functie. Uit buitenlandse onderzoeken blijkt een van de belangrijkste grammaticale functies het afbakenen van woordklassen te zijn. In vergelijking met andere gebarentalen is het onderscheid tussen het articuleren van gesproken componenten bij zelfstandige naamwoorden en werkwoorden in VGT echter beduidend minder groot. Voor VGT kunnen woordklassen m.a.w. niet zomaar op basis van het al dan niet produceren van gesproken componenten worden afgebakend. Wat met gesproken componenten, en dan specifiek met het spreiden van gesproken componenten, wel mogelijk is, is het clusteren van prosodische en syntactische eenheden. De voornaamste constituenten die door een gespreide gesproken component worden afgegrensd zijn de constituenten die bestaan uit subjecten en werkwoorden, uit zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden en uit zelfstandige naamwoorden.

Gesproken componenten worden echter niet altijd met een bepaalde bedoeling geuit. Het is ook mogelijk dat willekeurig Nederlandse synoniemen van de standaard gesproken component worden geuit.

5. Discussie

5.1 Methodologische discussie

In de eerste plaats willen we enkele methodologische overwegingen benadrukken die van invloed zijn geweest op onze resultaten. Onze keuze om te zoeken binnen bestaande annotaties uit het corpus VGT en dus te werken op basis van reeds geannoteerde glossen heeft vermoedelijk invloed gehad op de uitkomsten van dit onderzoek. Het beïnvloedde waarschijnlijk niet alleen welke gebaren we zouden onderzoeken, maar ook met welke gesproken component de gebaren (vaak) gecombineerd worden. Vermoedelijk laten mensen die het corpus annoteren zich bij het toekennen van glossen namelijk niet alleen beïnvloeden door welk gebaar ze zien, maar ook door welke gesproken component ze bij het gebaar waarnemen.

Bovendien moeten we erkennen dat deze studie eerder beperkt is qua omvang. We onderzochten slechts een beperkte gebaren-set (20 gebaren) en kozen daarbij voornamelijk voor gebaren van inhoudswoorden en focusten daarbij heel bewust op gesproken componenten, en dus niet op orale componenten.

Het annoteren bracht zijn eigen uitdagingen met zich mee. De gesproken componenten die de informant produceerden waren namelijk niet altijd eenduidig en duidelijk herkenbaar. Bovendien articuleerden de deelnemers sommige klanken af en toe zeer snel of onduidelijk, wat het correct annoteren bemoeilijkte. We hebben geprobeerd om de gesproken componenten zo nauwkeurig mogelijk te annoteren en analyseren, onder andere door advies in te winnen bij dove medewerkers die de Vlaamse Gebarentaal als moedertaal hebben en door bepaalde gesproken componenten waarover geen consensus werd gevonden als 'onduidelijk' te annoteren.

Wat de analyse betreft, was het aanvankelijk niet eenvoudig om een onderscheid te maken tussen welke gesproken component als standaard en welke als variant beschouwd moest worden. In plaats van al meteen te zeggen welke gesproken component de standaard en welke een variant van de standaard gesproken component was, moesten eerst alle gesproken componenten geannoteerd worden. Pas dan kon er, op basis van die geannoteerde data, worden vastgesteld welke gesproken component nu (kwantitatief) als standaard en welke als variant beschouwd moest worden.

5.2 Suggesties voor toekomstig onderzoek

Ten eerste lijkt het ons nuttig om dit relatief kleinschalige onderzoek nog eens op grotere schaal (met meer aandacht voor verschillende woordsoorten) te herhalen. Er kan dan onder meer worden nagegaan of de resultaten van beide onderzoeken overeenkomen. Daarnaast zou het interessant zijn om in te gaan op het feit dat er voor de gesproken componenten binnen VGT vooral sprake is van variatie. Er kan dan worden onderzocht of deze variatie louter te wijten is aan individuele variatie of of deze variatie ook door bepaalde sociolinguïstische factoren, zoals regio, leeftijd of geslacht wordt beïnvloed. Verder lijkt het ons interessant om in te gaan op enkele specifieke resultaten uit dit onderzoek. Bij het gebaar voor "hebben" kan er bijvoorbeeld worden nagegaan of de context en/of de functie

die “hebben” in de zin vervult van invloed is/zijn op de keuze een bepaalde gesproken component te articuleren. Wat de semantisch complexe gebaren betreft, kan er in vervolgonderzoek worden ingezoomd op welke zinsfuncties die gebaren vervullen. Zo kan er worden nagegaan of die gebaren per zinsfunctie die ze vervullen alsnog met een vaste gesproken component worden gecombineerd of niet. Daarnaast kan onderzocht worden in welke mate het articuleren van gesproken componenten een invloed uitoefent op grammaticale structuren die reeds onderzocht werden, zoals de constituentenvolgorde waarin gebaren voorkomen. Tot slot lijkt het ons van cruciaal belang om naast onderzoek naar gesproken componenten ook uitgebreid onderzoek te doen naar vormen en functies van orale componenten in VGT.

6. Conclusie

Deze studie heeft een analyse uitgevoerd van 20 verschillende gebaren uit de Vlaamse Gebarentaal om de lexicale status, vorming en werking van gesproken componenten in VGT te onderzoeken. In vergelijking met andere gebarentalen die reeds mondbeelddata hebben verzameld (Bauer, 2018; Bank et al., 2011; Johnston & Schembri, 2007), scoort VGT eerder bovengemiddeld voor wat betreft het algemene gebruik van gesproken componenten. Ook qua gebruik van standaard gesproken componenten scoort VGT eerder bovengemiddeld.

Daarnaast tonen de bevindingen aan dat 13 van de 20 gebaren, naast de standaard gesproken component of het meervoud daarvan, met diverse gesproken componenten gecombineerd kunnen worden. Dit betekent dat 65% van de gebaren variatie vertoont voor wat betreft de keuze qua gesproken component, terwijl slechts 35% van de gebaren consistent met dezelfde gesproken component gecombineerd wordt. Dat er voor VGT zo'n hoog percentage aan variatie wordt vastgesteld, ligt niet in lijn met buitenlandse onderzoeksresultaten die we zien in Bauer (2018), Bank et al. (2011) en Johnston en Schembri (2007).

Gebaseerd op de bevinding dat er voornamelijk sprake is van vrije variatie voor wat het gebruik van gesproken componenten betreft, kan er voorzichtig geconcludeerd worden dat gesproken componenten in de Vlaamse Gebarentaal niet als vaste bouwstenen van een gebaar moeten worden beschouwd, maar eerder op semantisch niveau moeten worden benaderd. Die semantische visie wordt ook bij de verwerking en de publicatie van gebaren in het woordenboek voor Deense Gebarentaal toegepast (Kristoffersen & Niemelä, 2008). Gebaren met verschillende gesproken componenten die dezelfde basisbetekenis behouden, worden dan beschouwd als 1 gebaar met meerdere mogelijke gesproken componenten. Deze conclusie draagt bij aan een dieper begrip van de rol van gesproken componenten in VGT en kan van invloed zijn op de manier waarop gebaren intern worden gelemmatiseerd en op welk niveau ze in het woordenboek worden beschreven.

Uit nader onderzoek blijkt dat gesproken componenten voornamelijk voorkomen in de vorm van reductie en spreiding, waarbij spreiding het meest voorkomende fenomeen is. Net zoals reeds voor NGT (Bank et al., 2011) en in een kleinschalig onderzoek voor VGT (Vande Velde, 2019) werd vastgesteld, blijkt de vorm van reductie waarbij in plaats van de infinitief de stam als gesproken component wordt gerealiseerd het vaakst voor te komen. Wat het fenomeen spreiding betreft, valt het op dat progressieve spreiding frequenter voorkomt dan regressieve spreiding, en dat gesproken componenten hoofdzakelijk gespreid worden over wijsgebaren. Dit resultaat is gelijkaardig aan wat voor de Britse en de Nederlandse Gebarentaal werd vastgesteld, maar gaat in tegen wat voor de Zweedse Gebarentaal werd geconstateerd, namelijk dat zowel progressieve, als regressieve spreiding even vaak voorkomen (Crasborn et al., 2008). Zoals Crasborn et al. (2008) voor NGT vaststelt, zijn ook in VGT de gebaren waar de spreiding begint meestal gebaren voor inhoudswoorden en de gebaren waar de spreiding eindigt meestal gebaren voor functiewoorden. Al zijn er op die algemene regel wel uitzonderingen voor VGT te vinden. Dat ligt in lijn met eerder onderzoek naar Zweedse en Russische Gebarentaal (Bauer & Kyuseva, 2022). Zo kan een gesproken component bijvoorbeeld over 2 gebaren voor inhoudswoorden worden gespreid of kan de spreiding bij een gebaar voor een functiewoord, in plaats van bij een gebaar voor een

inhoudswoord, beginnen en bij een gebaar voor een inhoudswoord, in plaats van bij een gebaar voor een functiewoord, eindigen. Het spreiden van gesproken componenten blijkt, net zoals uit het onderzoek van Boyes Braem (2001), een belangrijke prosodische functie te vervullen. Zo kunnen gespreide gesproken componenten bijvoorbeeld 2 zelfstandige naamwoorden aan elkaar koppelen, een zelfstandig naamwoord met een bijvoeglijk naamwoord, een wijsgebaar of een classifieerconstructie verbinden of een subject aan een werkwoord koppelen. Verder komen gesproken componenten ook, in mindere mate, voor in gereduceerde, verlengde en verbogen vorm.

Naast prosodische functies, worden gesproken componenten in VGT gebruikt om lexicale en grammaticale functies uit te drukken. Ook die bevinding komt overeen met wat uit het eerdere onderzoek van Boyes Braem (2001) bleek. Lexicale functies omvatten het specificeren van de betekenis van een manueel gebaar en het onderscheiden van homoniemen (Boyes Braem, 2001). Voor VGT vallen onder de belangrijkste grammaticale functies het uitdrukken van een meervoud en het maken van een onderscheid tussen gebaren voor inhouds- en functiewoorden. Woordklassen aanduiden en afbakenen blijkt voor VGT geen belangrijke grammaticale functie van gesproken componenten te zijn. Ook in NGT viel er geen woordklasse-specifiek patroon op (Bank et al., 2011). Dat is wel het geval voor de Russische Gebarentaal (Bauer, 2018) en de Australische Gebarentaal (Johnston & Schembri, 2007). In die gebarentalen valt namelijk op dat zelfstandige naamwoorden vaker dan werkwoorden met gesproken componenten worden gearticuleerd.

7. Bibliografie

- Ajello, R., Mazzoni, L., & Nicolai, F. (2001). Linguistic gestures: Mouthing in Italian Sign Language (LIS). In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 231-246.
- Bank, R. (2014). *The ubiquity of mouthings in NGT: A corpus study* (LOT 376). Utrecht: LOT.
- Bank, R., Crasborn, O., & van Hout, R. (2011). Variation in mouth actions with manual signs in Sign Language of the Netherlands (NGT). *Sign Language & Linguistics* 14(2): 248-270.
- Bank, R., Crasborn, O., & van Hout, R. (2016). Prominence of spoken language elements in a sign language. *Linguistics* 54(6) 1281-1305.
- Bauer, A. (2018). How words meet signs: A corpus-based study on variation of mouthing in Russian Sign Language. In A. Bauer, & D. Bunčić, (Eds.), *Linguistische Beiträge zur Slavistik, Specimina philologiae Slavicae* 198. 9-35.
- Bauer, A., & Kyuseva, M. (2022). New Insights Into Mouthings: Evidence From a Corpus-Based Study of Russian Sign Language. *Front. Psychol.* 12:779958.
- Bergman, B. & Wallin, L. (2001). A preliminary analysis of visual mouth segments in Swedish Sign Language. In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp.51-68.
- Boyes Braem, P. (2001). Functions of mouthings in the signing of Deaf early and late learners of Swiss German Sign Language. In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 99-132.
- Boyes Braem, P., & Sutton-Spence, R.L. (Eds.) (2001). *The Hands Are The Head of The Mouth. The Mouth as Articulator in Sign Languages*. Hamburg: Signum Press.
- Crasborn, O., Van der Kooij, E., Waters, D., Woll, B., & Mesch, J. (2008). Frequency distribution and spreading behavior of different types of mouth actions in three sign languages. *Sign Language & Linguistics* 11, 45-67.
- Ebbinghaus, H., & Heßmann, J. (2001). Sign language as multidimensional communication: why manual signs, mouthings and mouth gestures are three different things. In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 133-151.
- Giustolisi, B., Mereghetti, E., & Cecchetto, C. (2016). Phonological blending or code mixing? Why mouthing is not a core component of sign language grammar. *Natural Language & Linguistic Theory* 1. 1-19.

Hohenberger, A., & Happ, D. (2001). The linguistic primacy of signs and mouth gestures over mouthing: evidence from language production in German Sign Language. In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 153-190.

Hoseman, J. (2015). *The processing of German Sign Language sentences: three event-related potential studies on phonological, morpho-syntactic, and semantic aspects*. Göttingen: University of Göttingen.

Heyerick, I., Van Braeckevelt, M., Rijckaert, J., De Weerdt, D., Van Herreweghe, M. & Vermeerbergen, M. (2011). *Meervoud in Vlaamse Gebarentaal*. Vlaams GebarentaalCentrum vzw.

Hunger, B. (2006). Noun/verb pairs in Austrian Sign Language (ÖGS). *Sign Lang. Linguist.* 9, 71-94.

Johnston, T., & Schembri, A. (2007). *Australian Sign Language (Auslan): An introduction to sign language linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Johnston, T., van Roekel, J., & Schembri, A. (2016). On the conventionalization of mouth actions in Australian Sign Language. *Language and Speech* 59, 3-42.

Mohr, S. (2012). The visual-gestural modality and beyond: mouthings as language contact phenomenon in Irish Sign Language. *Sign Language & Linguistics* 15(2): 185-211.

Kristoffersen, J.H., & Niemelä, J. B. (2008). "How to describe mouth patterns in the Danish Sign Language Dictionary?" *Sign Languages: Spinning and unraveling the past, present and future*. TISLR, 9.

McKee, D. & Kennedy, G. (2006). The distribution of signs in New Zealand Sign Language. *Sign Language Studies* 6(4). 372–90.

Mesch, J., & Schönström, K. (2021). Use and acquisition of mouth actions in L2 sign language learners: a corpus-based approach. *Sign Lang. Linguist.* 24, 36-62.

Mohr, S. (2012). *Mouth actions in Irish Sign Language - their system and functions*. Berlin: De Gruyter.

Mohr, S. (2014). *Mouth actions in Irish Sign Language - their system and functions*. Berlin: De Gruyter.

Nadolske, M.A., & Rosenstock, R. (2007). The occurrence of mouthings in American Sign Language: a preliminary study. In P. Perniss, R. Pfau, & M. Steinbach (Eds.) *Visible variation: comparative studies on sign language structure*. Berlin: Mouton de Gruyter, pp. 35-62.

Nyst, V.A.S. (2007). *A descriptive analysis of Adamorobe Sign Language (Ghana)*. Utrecht: LOT.

Perniss, P., Vinson, D., & Vigliocco, G. (2020). Making sense of the hands and mouth: the role of 'secondary' cues to meaning in British Sign Language and English. *Cogn. Sci.* 44:7.

Racz-Englehardt, S. (2016). *Morphological properties of mouthing in Hungarian Sign Language (MJNY)*. Hamburg: University of Hamburg (unpublished PhD Dissertation).

Rainò, P. (2001). Mouthings and mouth gestures in Finnish Sign Language (FinSL). In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 41-50.

Sandler, W. (1999). Cliticization and prosodic words in a sign language. In T.A. Hall and U. Kleinhenz, (Eds.) *Studies on the Phonological Word*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, pp. 223-255.

Schermer, T. (1990). *In search of a language: Influences from spoken Dutch on Sign Language of the Netherlands*. Delft: Eburon.

Schermer, T. (2001). The role of mouthings in Sign Language of the Netherlands: some implications for the production of sign language dictionaries. In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 273-284.

Steinbach, M. (2016). Mouthing and demonstrating in bimodal contexts. *Linguist. Approach. Bilingual.* 6, 828-833.

Sutton-Spence, R.L. (2001). Mouthings and mouth gestures in British Sign Language (BSL). In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 69-86.

Sutton-Spence, R.L. (2007). Mouthings and simultaneity in British Sign Language. In M. Vermeerbergen, L. Leeson, & O. Crasborn (Eds.) *Simultaneity in signed languages*. Amsterdam: John Benjamins, pp. 147-162.

Vande Velde, F. (2019). *Het gebruik van mondbeeld bij werkwoorden in Vlaamse Gebarentaal* [Ongepubliceerde bachelorpapier]. KU Leuven.

Van Herreweghe, M., Vermeerbergen, M., Demey, E., De Durpel, H., Nyffels, H. & Verstraete, S. (2015). Het Corpus VGT. Een digitaal open acces corpus van video's en annotaties van Vlaamse Gebarentaal, ontwikkeld aan de Universiteit Gent i.s.m. KU Leuven. www.corpusvgt.be

Vinson, D., Thompson, R., Skinner, R., Fox, N., & Vigliocco, G. (2010). The hands and mouth do not always slip together in British Sign Language: Dissociating articulatory channels in the lexicon. *Psychological Science* 21(8). 1158-1167.

Vogt-Svendsen, M. (2001). A comparison of mouth gestures and mouthings in Norwegian Sign Language (NSL). In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 9-40.

Woll, B. (2001). The sign that dares to speak its name: Echo phonology in British Sign Language (BSL). In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 87-98.

Schuit, J. (2013). Signing in the Arctic: external influences on Inuit Sign Language. In U. Zeshan, & C. de Vos, (Eds.). *Sign languages in village communities: anthropological and linguistic insights*. Berlin: Walter de Gruyter, pp. 181-208.

Zeshan, U. (2001). Mouthing in Indo-Pakistani Sign Language (IPSL): Regularities and variations. In P. Boyes Braem, & R.L. Sutton-Spence, (Eds.) *The hands are the head of the mouth: the mouth as articulator in sign languages*. Hamburg: Signum Press, pp. 247-271.